

ERKEN MODERN DÖNEM OSMANLI TOPLUMUNDA NAMUS ALGISINA DAİR BAZI GÖZLEMLER (KONYA ÖRNEĞİ)

OBSERVATIONS ON THE PERCEPTION OF HONOR IN THE EARLY MODERN PERIOD OTTOMAN SOCIETY (EXAMPLE OF KONYA)

Cemal ÇETİN*

Öz

Osmanlı toplumunun kültürel kodlarını layıkıyla anlayabilmek genel ahlaka, adaba ve kanuna aykırı fiil ve davranışlar ile bunlara karşı geliştirilen tepkilerin masaya yatırılmasıyla mümkündür. Osmanlı'da bireylerin toplum içindeki saygınlıklarını etkileyen unsurları dar kalıpta düşünmemek gerekir. Bireyin karakteri, çevresiyle uyumu, onur ve şerefine yönelik saldırılara karşı tavrı onun namuslu birisi olup-olmadığına dair önemli ipuçlarıdır. Kişinin namuslu biri olup olmadığı toplumsal normlarla olan uyumu göstermektedir. Eğer kişi toplumsal normlara uyan ve kendisinden emin olunan biriye, toplumsal hafızaya namuslu, tersi davranışlarda bulunanlar ise namussuz olarak kodlanmaktaydı. Konya Şer'iyeye Sicillerine dayanan bu çalışma; namuslu ve ahlaklı kişiler, toplumsal normlara saldıranlara karşı mücadele etmekte, en azından hukukî süreçte, büyük ölçüde de birbirilerine destek çıkmaktadırlar.

Anahtar Kelimeler

Osmanlı Toplumunu, Duygu Tarihi, Algı Tarihi, Ahlak, Şeref, Küfür.

Abstract

Duly understanding the cultural codes of the Ottoman society is possible by discussing the actions and behavior towards the general principles, morals and laws, and reactions that were developed against these actions. Factors that influenced the honor of individuals in the Ottoman society should not be considered in a narrow perspective. An individual's character; his compliance with the environment and approach against assaults on his honor and self-respect are significant clues as to whether or not the individual is an honorable person. A person's compliance with the social norms indicates whether or not he is an honorable individual. If a person is one that complies with the social norms and is a trusted individual he is coded as honorable in the minds of the society, whereas those who behave to the contrary are coded as dishonorable. This study based on Konya court records; honorable and ethical individuals are generally against those who disregard the social norms, or at least support one another to a certain extent during the legal process.

Keywords

Ottoman Society, Emotional History, History of Perception, Morals, Honor, Blasphemy.

* Doç. Dr., Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, El-mek: ccetintarih@gmail.com, http://orcid.org/0000-0001-9611-7403

GİRİŞ

Namus kelimesi dar çerçevede *ar*, *edep*, *hayâ* ve *ırz* kelimeleriyle anlam bakımından örtüşmekte olup, cinselliğin hukukî, dinî ve ahlaki boyutlarını ölçmektedir. Ancak daha geniş açıdan, kanun, nizam, temizlik, doğruluk gibi kavramların anlamlarıyla bağlantılı olarak toplum tarafından kabul gören ahlak kurallarına ve toplumsal değerlere bağlılığı tanımlamaktadır. (Doğan 2013: 1291; Devellioğlu 2001: 805) Osmanlı belgelerinde geçen *namus* ve *ırz* kelimeleri¹ ile bunların *etik* ve *onur* gibi anlamları², kavramın çerçevesini netleştirmekle birlikte, bir miktar da genişletmektedir. Öyle ki *dürüst olmak*, *işinde hile yapmamak*, *onurlu davranmak*, toplumun kabul ettiği *ahlak değerlerine aykırı hareket etmemek* gibi kavramlarla da özdeşleşmektedir. Peirce'nin tespitine göre; erken modern dönem Osmanlı söyleminde namus kavramı mevcuttur ve kişinin saygınlığının muhafazasına karşılık gelmektedir (2012: 41). Bu çalışmaya konu olan namus kavramı, kişinin saygınlığının göstergeleri olan ahlak, onur, şeref, haysiyet, dürüstlük gibi kelimelerin içerik ve anlamlarıyla olan yakın ilgisi kadar, *elinden ve dilinden emin olmak* ile *iyiliği emredip kötülükten men etme* prensipleriyle de yakından ilintilidir.

Peirce, kişinin yaşadığı mahallenin ortak belleğinde veya mahkeme kayıtlarında var olan notlar, kişinin saygınlığının ölçütü olduğuna vurgu yapar (2005: 149). Saygınlık, ahlaki davranışlarla elde edilen olumlu bir özellik olup, "ıffetli kadın", "dürüst adam" gibi tanımlamalar da göstergesidir (Peirce 2012: 41). Aslında Peirce'in tespiti Ayntab ile sınırlı kalmayıp Osmanlı toplumunun büyük bir çoğunluğu için geçerli olmalıdır. Nitekim Kayseri (Tok 2005: 155-173), Konya (Erten 2014: 43-70), Balıkesir (Mutaf 2007: 93-104), Bursa (Abacı 2005: 108; Kaplanoğlu 2012: 49-57), İstanbul (Boyar-Fleet 2014: 127-141) ve Bahçesaray (Yaşa 2017: 81; Yaşa 2018: 394) gibi şehirlerde saygınlığın nasıl tanımlandığı ve tanımı üzerinden sosyal kontrol mekanizmasının nasıl işlediğini işaret eden çalışmalar bulunmakta olup, her biri yaklaşık aynı hususlara dikkat çekmektedir. Ancak namus kavramının layıkıyla anlaşılabilmesi için, onur ve şerefe yönelik saldırılar ile bu saldırılara yönelik tepkilerin de ortaya konulması gerekmektedir. Elinizdeki araştırma da bu çerçevede, köklü bir geçmişi olan (Baykara 2002: 182-187; Yörük 2017: 355), nüfus bakımından kalabalık sayılabilecek (Küçükdağ 1989: 78; Faroqhi 2000: 17) Konya şehrinde meydana gelen küfür, hakaret, iftira, zina, taciz, tecavüz, alıkoyma, kaçırma, mahalleden ihraç ve kapıya katran sürme davalarından hareketle, erken modern dönem Osmanlı toplumunun namus algısını anlamaya ve anlamlandırmaya yöneliktir.

I-OSMANLI TOPLUMUNDA "NAMUSLU" VE "NAMUSSUZ"

Gündelik hayattaki sosyal ilişkiler ağında süreklilik ve uyumun sağlanması için, bireylerin toplumun kurallarına uygun davranmaları gerekir. Bu kurallar, genellikle değer ve norm adı verilen toplumsal tercih ve reflekslerden meydana gelir. Değer, hangi toplumsal davranışın iyi, doğru ve arzulanmış olduğunu belirten ölçüt ya da fikirler; norm ise bireylerin birbirleriyle ilişkilerini düzenleyen, karşılıklı hak ve görevlerini belirleyen kurallar bütünüdür. Değerler, bireysel ve grupsal yaşamda düzeni sağlamak amacıyla norm ve törelere dönüşerek toplumsal etkinlik kazanır (İçli 2011: 131-137). Bu genel kabul, karşıt durumların varlığını da bünyesinde

¹ Konya'ya gönderilen bir ferman metninde; Müslümanların sakin oldukları mahallelerde şarap satılmasının İslam dininin ırz ve namusunu zedelediği vurgusu vardır (Küçük-Sak 2013: 225). IV. Murad, Vezir Mehmed Paşa'yı 1631'de Bosna savunmasındaki üstün hizmetleri için ödüllendirirken, hizmetleri "ırz [u] nâmûs-ı saltanat"a layık şeklinde tanımlar (Peirce 2012: 41).

² Yeniçeri ağasının, taşradaki yeniçerilere hitaben yazdığı mektup "ocağımızın 'ırz ve vakârın yerine götürüp" şeklindedir (KŞS 45 / 285-1).

barındırmaktadır. Yani her toplumda mevcut değer ve normlardan farklı davranışlarla karşılaşmak mümkündür. Karşıtlıklar “sapma” kelimesiyle kavramsallaştırılmaktadır (Balamir-Bakacak 2009: 35).

Osmanlı toplumunda mahalle ahalisinin toplumsal tecrübe ve kanunlar sebebiyle benimsemiş oldukları değerler ile belirlemiş oldukları normlara, bütün bireylerin uyması arzu edilmektedir. Aksi durumlarda, yine toplumun geliştirmiş olduğu kontrol mekanizması vasıtasıyla, toplumsal kural ve değerlere uygun yaşamayanlar, itaate zorlanmaktadır. Mahalle ahalisinin bu tutumları devlet tarafından desteklenmekte, hatta mahalle kurumu vasıtasıyla da kendilerine sorumluluk yüklemektedir (Özcan 2001: 129-151, Düzbakar 2003: 107, Abacı 2005: 108; Çakır 2012: 31-54). Sosyal kontrol mekanizmaları ancak otorite vasıtasıyla işlerlik kazanmaktaydı. Bireylerin normal olmayan eylemlerini önleyen de bu otoritedir ve gündelik hayatta oldukça işlevseldir (İçli 2011: 132).

Osmanlı toplumunda, mahkemeye çıkarılan zanlılara, ikamet ettikleri mahalle/köy ahalileri tarafından isnat edilen davranış, alışkanlık ve suçlamalar dönemin norm ve değerleri ile sapmaları hakkında bazı fikirler vermektedir. Osmanlı toplumunda, sosyal kontrol mekanizmasını işleten ve ahlaksızlığın önüne geçmek isteyen ‘iyiler’ ile normlara uymayan ‘kötüler’ arasındaki çatışmalar, dönemin belgelerine sıklıkla yansımıştır. Belgelerdeki ifadeler, ait oldukları toplumun norm ve değerlerine ilişkin oldukça önemli veriler sunmaktadır. Osmanlı toplumunun değer ve normları İslâm-Osmanlı hukuku ve toplumun o günkü anlayışına göre şekillenmiştir. Söz konusu normlar değişmemekle birlikte, bunlara verilen önem zamanın şartlarına ve bölgenin insan yapısına göre değişiklik gösterebilmekteydi. Aynı şehrin farklı mahallelerinde, toplum normlarına uymayanlara gösterilen tepkiler de farklı olabilmekteydi (Abacı 2005: 54).

Osmanlı Devleti’nde, özellikle şahitlerin olmadığı davalarda, davalı veya davacının iddialarını kanıtlama noktasında en önemli dayanak ve delilleri, komşularının *kişisel saygınlıkları* hakkındaki referanslarıdır. O günün hukuk dilinde *keyfiyet-i hallhallerinin sual olunması* (KŞS 10 / 17-3) şeklindeki kalıp ifadeler, söz konusu referansları sorgulamaya yöneliktir. Mahalle ahalisinin görüşleri, gerekçeleriyle birlikte, *hüsn-i hâl* veya *sû-i hâl* şeklinde kalıp ifadelerle ve kesin bir ayrımla dile getirilmekteydi. Yani bu türden sorgulamalarda şahitlerin ifadeleri esneklik gösterse de, belirsiz tanımlara yer yoktu. Mahkemeye göre, mahalle ahalisi tarafından *hüsn-i hâl* olduğu yönünde şahitlik yapılan kişinin kastedilen suçu işleme ihtimali yoktur/çok düşüktür. Bunun tersine *sû-i hâl* üzere olan kişi ise mahkemede bulunduğu davalı veya davacı konumuna göre, iddia edilen suçu işlemiştir veyahut birilerine iftira atmaktadır (Kaplanoğlu 2012: 51-52).

Mahalle ahalisinin, kişi/kişilerin keyfiyeti hakkında verdiği bilgiler, özellikle görgü tanıklarının olmadığı durumlarda, davanın karar süreci açısından oldukça önem kazanırdı. Sudirhemi Nahiyesi’ne tabi Obsala Köyü’nde yaşayan Marziye isimli kadın 4 Ocak 1717 tarihinde mahkemeye gelerek, aynı köyde yaşayan Mustafa’dan tecavüz kastıyla gizlice evine girdiği iddiasıyla davacı olmuştur. Marziye evinde yabancı birisinin olduğunu fark ettiğinde, çılgık atarak amcasının evine kaçmıştır. Marziye’nin şahidi yoktur ve iddiasını kanıtlaması mümkün değildir. Ancak köy ahalisinin “*bağlardan üzüm ve keçi çalub ve ümmet-i Muhammed’in cebren gice ile menziline girüb kendi hâlinde olmayup dâ’imâ şirret ve şekâvet üzere olub*” şeklindeki beyanları mahkemenin seyrini değiştirir, ıslah-ı nefis için Mustafa’ya hapis cezası verilir (Sak 2007b: 483-484). 21 Aralık 1716 tarihli bir mahkeme kaydına göre; Topraklık Mahallesi’nde yaşayan Saliha isimli kadının evine zorla girerek tecavüze yeltenen İbrahim Beşe ve Ahmed

Beşe'nin suç dosyaları oldukça kabarıktır. Mahalle ahalisi "leyle ve nehâr âlet-i harble gezüp şurb-ı hamr idüp şer' ve şorlarından ümmet-i Muhammed emîn olmayup müte'ezzîler olmağın fesâd ve şekâvet 'âdet-i müstemirreleridir " şeklindeki beyanlarıyla söz konusu zanlıların toplum nezdindeki itibarsızlığını dile getirirler. Yine aynı kişiler, Saliha için "kendi hâlinde 'afife ve mestûre ve perhizkârdır" şeklinde beyanda bulunurlar. Ahalinin bu beyanları sayesinde, mahkeme nezdinde namussuzlara karşı, namuslu olanın sözleri itibar kazanır ve mahkemenin kararı da bu doğrultuda şekillenerek, faillere ıslah-ı nefis oluncaya değin hapis cezası verilir (Sak 2007b: 454-455).

II-ONUR, NAMUS VE ŞEREF YÖNELİK SALDIRILAR

Karalanan, hakarete uğrayan, saldırıya maruz kalan ya da şeref ve namuslarına yönelik bir ima veya iftira ile karşı karşıya kalan kişiler mahkemeye geldiklerinde, düşmüş oldukları durumu "bana 'âr lâhık olmuşdur" (Sak-Solak 2014: 237; KŞS 14 / 70-2), "bana küllî 'âr lâhık olmuşdur" (KŞS 53/ 226-1), "bana küllî 'âr târi olmuşdur" (KŞS 46 / 88-1; KŞS 46 / 102-1) diyerek, dile getirmektedir. Kişilik onuruna yönelik saldırılar ile genel ahlak ve adaba aykırı haller; sözlü, fiili ve sözlü-fiili olmak üzere üç başlık altında gruplanabilir. Sözlü saldırılar küfür, hakaret, iftira ve dedikodudur. Kapağı katran sürme ya da başka bir nesne bırakılması da hakaret ve iftiranın fiili boyutunu teşkil etmektedir. Fiili saldırılar, genellikle cinsel içeriklidir. Zorla içki içirme (KŞS 21 / 54-2; KŞS 52 / 52-2), saçını kesme (Sak 2007b: 323), alıkoyma (KŞS 7 / 21-1) gibi davranışlar da kişilerin onur, şeref ve haysiyetlerini zedeleyecek fiili hareketlerdendir. Sözlü-fiili saldırılar ise hakareten sonra darp etmek, yaralamak ve öldürmek şeklinde formüle edilebilir (KŞS 37 / 230-4; KŞS 37 / 244-1; Sak-Solak 2014: 236). Dayak-tecavüz, yaralama-tecavüz gibi bazı saldırılarda ise aynı anda birden fazla kişiyi hedef alan eylem gerçekleştirilmektedir (KŞS 49 /132-1). Zinayı da namus ve şerefe yönelik fiili saldırılar arasında sayabiliriz. Evli çiftler açısından aldatılmak suretiyle kişilik haklarının gaspı olarak değerlendirilebilecek zina, toplumsal kodlara ve uzlaşya da bir tehdit ve tecavüzdür (Artan 1993: 100).

Genel adaba aykırı olan küfür, kişinin sahip olduğu manevi değerlerine, şerefine, aile yaşantısına, yaşam tarzına ve bedenine yönelik bir saldırdır (Baer 2016: 31). Eril bir kimlik sahibi olan küfre, bazen kaba kuvvet de eşlik etmekle birlikte, genellikle onun yerine geçmek üzere teorik bağlamda cinsel gücün devreye sokulduğu sözlü bir eylemdir. Öfke duyulan kişi, kişisel değerlerine saldırılmak suretiyle mağlup edilmekte ve sindirilmektedir. Küfürdeki cinsel güç kullanımı, nadiren erkeğin bedenine yöneliktir. Genellikle muhatabı olan erkeğin, annesi ve karısı olmak üzere yakını olan bir kadının bedenini hedef almaktadır (Erkek 2009: 52-53; Sak 2007b: 564-565; KŞS 37 / 189-3; KŞS 49 / 24-1). Küfrün içeriği, hedefi ve fonksiyonu ne olursa olsun kullanıldıkları bağlam önemlidir. Küfür, ifade edilenin birebir anlamından ziyade yan anlamlarıyla etkilidir. Cinsel içerikli bir küfürde, eylem olarak doğrudan cinsel ilişkiye girme durumu yoktur. Ancak ciddi bir saldırı, aşağılama, muhatabının onurunu kırma, yönlendirilmiş bir şiddet ve karşı tarafa zarar verme arzusu mevcuttur (Mohr 2015: 22-23).

Küfür kelimelerinin edebe aykırı olmaları sebebiyle, kadı/naibin direktifleri doğrultusunda kâtipler bunları özetlemekte veya sansürlemektedir. Bu nedenle sicillerde kayıtlı küfürler genellikle sarf edildikleri halleriyle değil, "şütûm-ı galîza ile şetm eyledi" (KŞS 10 / 14-1), "dinime ve imanıma ve ağızıma ve avrâdıma zina lafızıyla şetm eyledi" (KŞS 37 / 189-3), "ağızıma ve anama şetm-i galîz ile şetm eyledi" (KŞS 49 / 41-4), "ağızıma ve sakalıma hilâf-ı şer' şetm eyledi" (KŞS 11 / 78-4)³

³ Osmanlı toplumunda sakal 'erkekliğin' sembolü olup, zorla kesilmesi 'erkekliğinden etmek' iddiasıyla, bir hakaretti (Peirce 2012: 46).

şeklindeki kalıp ifadelerle kaydedilmişlerdir.⁴ Mahkeme kayıtlarında küfür ve hakaretin yanı sıra iftira ve beddua da *şetm* kelimesiyle tanımlanmaktadır.⁵ *Şetm*, kutsal değerlere, mahremiyete ve doğrudan kişiye veya kişiliğine yönelik sözlü saldırı olup, genellikle öfke ve kızgınlık halinde sarf edilmektedir.⁶ Aslında kişi biriktirdiği negatif enerjiyi, müstehcen ve kırıcı sözlerle o esnada öfke duyduğu kişi veya kişilere aktarmaktadır.⁷ Bu çerçevede belgelere *şetm* olarak kaydedilen ifadelerin, sarf edildikleri kişilerde aşağılanma, utanma, incinme, eziklik, güvensizlik, yılgınlık ve öfke gibi psikolojik durumlara sebebiyet veren, kaba ve çirkin sözler (na-meşru' kelimât) oldukları söylenebilir.

Yukarıda ifade edildiği haliyle, sansürlü küfür ifadelerinin yanı sıra "*fâhişe*", "*kâfir*", "*cehûd*" (KŞS 37 / 55-2), "*gökbaşı kâfir*" (KŞS 25 / 14-1), "*dip satan*" (KŞS 53 / 14-3), "*kahbe doğurduğu*" (Sak 2007b: 43), "*sefil*" (KŞS 37 / 46-4), "*dinsiz*", "*imansız*" (KŞS 52 / 41-4), "*p.zeveng*", "*köftehor*" (KŞS 19 / 144-4), "*g.tüm*" (KŞS 19 / 7-3), "*t.şâğım*" (KŞS 37 / 34-3), "*haram-zâde*" (KŞS 39 / 181-2), "*hırsız*" (KŞS 49 / 109-1; KŞS 49 / 137-3; KŞS 45 / 186-4), "*zalim*", "*yaramaz*", "*utanmaz*", "*hayâsız*" (KŞS 53 / 82-5), "*merkeb yef'alleyen*" (KŞS 52 / 185-1), "*sen ne eşeğin z.kerisin*" (Sak 2007b: 398), "*sen ne z.kerimsin ne n.câset yersin*" (KŞS 53 / 147-4), "*senin evin basulub f.rcine ağaç sokulmuşdur*" (KŞS 25 / 19-1), "*başından büyük tersek yersin*" (KŞS 53 / 77-5), "*be hey kebe kilisenin hırsızı*" (KŞS 45 / 68-2), "*zânî ve asılacak*" (Sak 2007b: 462-463), "*hırsızım ve asılacaksınız*" (KŞS 37 / 19-4), "*köpek*" (KŞS 40 / 198-2), "*şerîrsin ve bakıyye-i süyûfsun ve sen bizim ırgatımızsın*" (KŞS 19 / 129-4), "*Kâbe'ye merkeb dahî gider ağzına s.çayım*" (KŞS 37 / 32-2), "*eşek manav bozkır asılacağı*" (KŞS 45 / 194-2)⁸ gibi itham, küfür ve hakaret ifadelerinin aynen yazıldığı da görülmektedir. Az sayıdaki belgede "*soyunuz ve sopunuz ile pezeveng ve s.k.şgensiniz*" (KŞS 45 / 84-1), "*var köyünde merkebinin s.k*" (KŞS 46 / 132-3), "*s.k.şgen 'avratlu*" (KŞS 50 / 104-1; Sak- Çetin 2014: 232-233) şeklinde daha açık ve cinsel içerikli küfür kayıtlarına da tesadüf olunmaktadır. Bunun yanında "*z.kerimi ağzına ve avratıyın f.rcine sokarım*" (Küçük-Sak 2013: 135-136), "*avratımı yef'allediğim*" (KŞS 53 / 213-1), "*sana ben fil-i şenî' ideyim ve sıra ile nice kimesnelere dahî fil-i şenî' ettireyim*" (KŞS 35 / 113-1), "*gice ile senin 'avratın tasarruf ve menzilin ateşe yakdırırım*" (KŞS 53 / 247-1) şeklindeki hakaret ve tehditler de kayıtlara kısmen sansürlenerek geçmiştir. Mahkeme kayıtlarında *şetm* kavramıyla tanımlanan ifadelerin; "*gözlerin kör mü eşek keleş*" (KŞS 37 / 59-3), "*evi ve dini yıkılası*" (KŞS 53 / 82-5), "*senin kanını içerim*" (Küçük-Sak 2013: 73-74) şeklindeki örneklerde olduğu gibi hakaret, beddua ve tehdit içerdikleri de görülmektedir.

Yukarıdaki örneklerden erken modern dönem Osmanlı Konya'sında kişilik haklarına, şeref, onur ve haysiyetine yönelik saldırılarda ne tür küfür, hakaret ve tehditlerin sarf edildiğine dair ortalama bir sonuç çıkmaktadır. Bu örnekler arasında muhababına veya en yakını olan kadınlara zorla cinsel güç uygulama tehdidinin yanı sıra, kâfir olmak, hırsız olmak, zina yapmak, dinsiz-imansız olmak gibi ithamlar da bulunmaktadır. Yine kişinin din, iman ve mezhebinin de 'cinsel ilişki tehdidi' ile değersiz, zayıf ve güçsüz gösterilmesi mevzubahistir. Kişi, bu tür hakaret ve ithamlar karşısında kutsalını koruyamadığı ölçüde onur ve haysiyetini de kaybetmektedir. Ancak yine ilginçtir ki; başkalarına küfür etmekte haddi aşanlar, bunu alışkanlık haline

⁴ Lefkoşe'de mahkemeye intikal küfür davalarına ait kayıtlarda ise *sin ve kaf lafzıyla şetm eylemekte* şeklinde, oldukça dolaylı anlatımlara da rastlamak mümkündür. Hatta bazı kayıtlarda küfür zikredilmeden önce *neûzu billah, hâşâ süimme hâşâ* gibi ifadeler kullanılmaktadır (Erdoğan 2006: 139-140).

⁵ "*zâlim ve yaramaz ve evi ve dîni yıkılası ta'biri ile şetm etmekle*" (Sak-Solak 2014: 193-194). Benzer örnekler için bkz. (Sak-Solak 2014: 237-238).

⁶ Küfür ve hakaretin psikolojik boyutları hakkında bkz. Abacı Dörtok, Z. (2014: 73).

⁷ Küfür ve hakaretin, öfke kaynaklı oluşuna dair ifadeler resmi belgelerde de geçmektedir. "*mükâleme ve mücâlese esnâsında gazabî hâlinde... şetm etmekle*" (Sak-Solak 2014: 193-194).

⁸ Benzer içerikli küfürler için bkz. (Şenel 2012: 144).

getirenler mahalle ahali tarafından dışlanmakta ve küfür ettikleri kişilerden daha itibarsız konuma düşürülmektedirler (KŞS 49 / 156-2).

Bazı küfür davaları içerikleri bakımından oldukça ilginçtir. Normal şartlar altında, eşlerinin başkaları tarafından baştan çıkartılması erkekler açısından gündeme getirilecek hususlardan değildir. Ancak Konya'nın Pürçekli Mahallesi sakinlerinden Hacı Mustafa'nın Hacı Mehmed'e sarf ettiği sözler, incelenen dönem açısından bu genellemenin doğru olmadığını göstermektedir. Hacı Mehmed'in şahitlerle de ispatladığı ifadesine göre, Hacı Mustafa kendisine "*benim menzilimi ve 'avratımı zabt eyledin yaramaz zâlim ve utanmaz hayâsız senin geçinmen benim menzilimde olan konaklardandır*" diyerek hakaret etmiştir. Bu hakareten Mehmed mahcubiyet duymuştur. Elbette Mehmed'e isnat edilen suçlar ve yapılan hakaretler oldukça ağırdır. Ancak bundan daha ilginç olanı, Hacı Mustafa'nın kendisinin namusunu ve eşinin iffetini tartışmaya açmak pahasına, karşısındaki kişiyi *zalimlik* ve *utanmazlıkla* itham etmesidir (KŞS 53 / 226-1).

Konya toplumundaki küfürler genellikle, hedef aldıkları kişileri incitecek sözlerden oluşmaktadır. Ancak, bazılarının kullandığı küfür ve hakaret sözcükleri, yalnızca bir veya birkaç kişiyi hedef almasına rağmen, içeriği bakımından toplumun geneline rencide edebilecek içerik ve düzeydedir. Sadırlar Mahallesi'nden Receb, damadı Abdülkerim Halife'yi küfür ve darp suçlamalarıyla mahkemeye şikâyet etmiştir. İddiasına göre damadı kızını sürekli dövdüğünden araları açılmıştır. Abdülkerim hiddetlendiği bir anda kendisine "*gidi ve pezeveng...avratımı Konyalı gibi giydirüb boynuzlarımı çardak idemem*" diyerek hakaret de etmiştir. Abdülkerim mahkeme huzurunda "*zevceci icâzetim olmadan gitme deyu darb eyledim ve kaftanımı yırttım lâkin Receb'e gidi ve pezeveng demedim*" diyerek iddialardan bazılarını ise reddetmiştir. Ancak şahitlerin ifadeleriyle Abdülkerim'in iddia edilen sözlerin tamamını sarf ettiği anlaşılmıştır. Abdülkerim'in *gidi* ve *pezeveng* dışındaki ifadeleri, alışılmış küfür ve hakaretlerden değildir. Buradaki sözlerinde kadının giyim-kuşamı çerçevesinde erkeğin toplum içinde -en azından kendi yetiştiği çevre açısından- düşebileceği durum hakkında bir tespit bulunmuştur. Mahkeme kaydına göre Abdülkerim Konya'nın Türbe-i Celaliye Mahallesi'nde yaşamaktadır. Ancak sözleriyle, kendini dışarıda tutarak, Konyalıları, eşlerinin 'açık' kıyafetleriyle, yabancılar arasında dolaşmalarına izin verecek kadar 'ahlaksız' olmakla itham etmektedir. Bunu yaparken de Osmanlı coğrafyasında ve Akdeniz dünyasında kadının sadakatsizliğinin erkeği tarafından görmezden gelinmesinin ya da kabul edilmesinin bir iması olan boynuz mecazını (Blok 1981: 427-440; Kumrular 2000: 6) kullanmaktadır (Küçük-Sak 2013: 115-116).

Araştırmanın temel problemi küfürbazların statülerini tespit etmeye yönelik olmamakla birlikte, mahallenin huzur ve güvenliğinden sorumlu olan imamların öfkelenmelerinde küfrettikleri vakidir. Bu tür bir olayın 1713 yılında Aynedar Mahallesi'nde yaşandığı görülmektedir. Ahali, mahalle mescidinin imamı Sun'ullah Halife bin Muslî Efendi hakkında kendilerine küfür ettiği gerekçesiyle dava açmıştır. Sonrasında arabulucuların etkisiyle imamın bundan sonra hal ve hareketlerine dikkat edeceğine dair söz vermesi üzerine mahalle ahali davadan vazgeçmiştir. İmam mahkeme huzurunda mahalleden bir ferdi rencide etmemek ve kanun dışında iş yapmamak üzere verdiği sözü yinelemiş ve sözünde durmaması halinde de elli kuruş nezir ödeyeceğini taahhüt etmiştir (KŞS 46 / 33-2). 18 Mart 1724 tarihinde Konya Mahkemesi'ne intikal eden dava kaydına göre ise bu defa yaşanan benzer bir olayı mahalle ahali ve imam aşamamıştır. Abacıoğlu Mescidi'nde imam olan Hüseyin Halife, Dörtvakiyye Mahallesi ahalisinden 18 yetişkin erkeğe "*kelb ve kâfir*" diyerek hakarete bulunmuş ve eşlerine de *zina lafzıyla* küfretmiştir. Mahalle ahalisinin beyanlarına göre imamın dinî bilgisi zayıftır, cemaat imametinden memnun değildir. Davalıların mahkemeden talepleri, imam Hüseyin'in

keyfiyetinin, devlet merkezine bildirilmesidir (KŞS 49 / 193-2). Ahalinin amacı, Hüseyin'i imamlık görevinden azlettirmektir. Mahalle ahalisinden 18 kişinin beyan ettikleri ve şahitlik yaptıkları gibi Hüseyin gerçekten küfretmiş veyahut da imametinden memnun olmayan ahalinin kumpasına kurban gitmiş olabilir. Ancak ilginç olan 18 yetişkin erkekten birisinin bile, imama sözlü veya fiili olarak 'haddini bildirmemesidir'. İmamların yanı sıra saygınlıklarının titizlikle korunması beklenen seyyid ve şeriflerin de bazen küfrettikleri ve bundan dolayı dava edildikleri görülmektedir (Abacı Dörtok, Z. 2014: 77; Sak-Çetin 2014: 232-233).

Bazı küfür davalarında, davacılar yani mağdurlar hiç beklenmeyen kesimden gelmektedir. Genelde kaba kuvvet, şiddet ve taşkınlıkla anılan yeniçerilerden (Çiftçi 2010: 27-57), bazılarının küfür davalarında davacı konumunda olmaları oldukça ilgi çekicidir. 26 Ağustos 1741 tarihinde Konya mahkemesinde görülen davaya göre; önceki gün Hacı Ahmed, Ahmed Fakih Mahallesi'nde yaşayan Yeniçeri Ali Beşe'ye "*sen falanımın (!) yeniçerisisin seni on sekiz adam tasarruf idüb yeniçeri itdiler ağzını ve dînini ve mezhebini falân (!) itdiğim*" diyerek "*cimâ lafzıyla*" şetm etmiştir. Davalı bu iddiaları kabul etmese de şahitler vasıtasıyla iddia kanıtlanmıştır. Davacı Ali Beşe mahkemeye, konuyla ilgili üç fetva sunmuş ve davalının fetvalar doğrultusunda cezalandırılmasını talep etmiştir. Mahkeme, Hacı Ahmed'in imanını ve nikâhını tazelemesi, ardından da ağır bir ta'zîr ile cezalandırılması hükmünü vermiştir (KŞS 55 / 148-1).

Küfür hadiseleri bazen cami önü (KŞS 37 / 189-3), kahvehane önü (KŞS 53 / 213-1;), pazar yeri (Sak-Çetin 2014: 232-233), şehir kapısı (KŞS 37 / 45-3) gibi kalabalık ortamlarda meydana gelmektedirler. Buralar sosyal hareketliliğin yoğun olduğu yerlerdir ki tartışmaların ve kavgaların yaşanması oldukça doğaldır. Kalabalık, insanların daha çabuk öfkelenmelerine hırslarına yenik düşmelerine yol açabilecek bir psikolojiye de sebep olmaktadır. Bu tür kalabalık ortamlarda kavga etmenin bir takım avantajları olduğu gibi dezavantajları da vardır. Kavganın, başlar başlamaz çevredekiler tarafından ayrılması ve mahkemeye başvurulduğunda olayı şahitlerle ispatlayabilme ihtimali, mağdur açısından elde edilebilecek bazı avantajlardır. Ancak kendisine yapılan hakaretin ve atılan dayanın çok sayıda insan tarafından görülmesi, belki de mağdurun psikolojik travma yaşamasına yol açacaktır. Yine saldırgan acımasızlığı ölçüsünde topluma korku salarak, daha sonrasında karşısına çıkacak rakiplerini sindirmek gibi bazı toplumsal avantajlar elde etse de, toplumsal hafızaya kötü kodlanması bağlamında, herhangi bir sebeple mahkemeye şikâyet edildiğinde daha öncesindeki fiillerinin de su-i hal kapsamında sayılıp dökülmesi gibi bir sıkıntıyla da yüzleşmek zorunda kalacaktır (KŞS 49 / 156-2).

Geleneksel toplumlarda küfür ve hakaret yalnızca erkekler arasındaki bir eylem değildi. Birbirine yabancı kadın ve erkekler arasında da yaşanmaktaydı. 13 Eylül 1691 tarihinde Konya mahkemesinde görülen davaya göre Şeyh Sadreddin Mahallesi'nde ikamet etmekte olan el-Hac İbrahim aynı mahallede yaşayan Kerime isimli kadından davacıdır. İbrahim'in iddiasına göre iki gün önce Kerime, yalnız olduğu esnada, evine gelmiştir. Hüseyin "*sen bana nâ-mahremsin menzilimden çık*" diyerek, ikaz eder. Bunu hakaret olarak algılayan Kerime karşı saldırıya geçerek "*sen Ka'be'ye Hoca Fakîhoğlu'nun akçasıyla gitdin Ka'be'ye merkeb dahî gider ağzına s.çayım*" diyerek hakaret etmiştir (KŞS 37 / 32-2). İbrahim ile Kerime'nin arasındaki bu teklifsizliğe ve seviyesizliğe sebep olabilecek herhangi bir "ilişkinin" varlığından haberdar değiliz. Ancak İbrahim'in *hacı* sıfatıyla ve 'dindar' birisi olarak, kendisine yabancı erkekten kaçınmayan 'hafifmeşrep' kadın muamelesi yapması, Kerime'nin zoruna gitmiş olmalı ki, İbrahim'in kendisine itibar sağlayan *hacılık payesine* (Yılmaz 2000: 97) saldırarak, onu itibarsızlaştırmaya çalışmıştır.

Kadınların saçlarını zorla kesmek de bir nevi hakaretti. Çünkü bu eylem hem mahremlerine girmek hem de onları aşağılamak anlamına gelmekteydi. Konya'ya bağlı Sahra Nahiyesi'nin Çukur Köyü'nde meydana gelen bir hadise, bu türden saldırılar hakkında fikir vermektedir. Âlime isimli genç kız 19 Aralık 1691 tarihinde Konya Mahkemesi'ne gelerek, aynı köyde yaşayan Hüseyin'den şikâyetçi olur. İddiasına göre kendisine yabancı olan Hüseyin, dört gün önce kuşluk vaktinde, evinde kendi halinde otururken, elinde bıçakla gelir, "seni katl ideyim" diye bağırarak, saçını dibinden keser. Kestiği bu saç demetini, ucundaki gümüş saç bağıyla birlikte alıp götürür. Mahkemede yapılan muayene ve tetkik vasıtasıyla Âlime'nin saçının dibinden kesildiği, failin de Hüseyin olduğu anlaşılır. Âlime, mahkemeye "*Zeyd nehâren âlet-i harble 'Amr'ın haremine dâhil olup kebîre kızının saçını başına karîb yerinden kat' eylese Zeyd'e ne lâzım olur el-cevâb ta'zîr-i şedîd lâzım olur saç bir sene geçüb bitmezse hükûmet-i 'adl lâzım olur*" şeklinde, konu ilgili dinî tavsiye niteliğindeki fetva metnini sunar. Mahkeme kararını, fetva metnini de dikkate alarak verir (KŞS 37 / 100-2).

Evli kadınların, kocaları tarafından zorla saçlarının kesildiğine dair örnekler vardır. İlgili kayıtlardan bu türden bir fiilin mahreme dokunmaktan daha ziyade büyük bir hakaret kabul edildiği anlaşılmaktadır. Kerem Dede Mahallesi'nden Cennet mahkemeye gelerek, uyurken saçlarını kesen kocasından şikâyetçi olur ve boşanmak ister. Kadı, Cennet'in bu gerekçesini makul görerek, kocasından boşar (Küçükdağ 1989: 8a). Normal şartlar dâhilinde kadınların boşanma talepleri kocalarının rızası olmadan bir anlam ifade etmemektedir (Kıvrım 2011: 371-400). Kadının tarafları tefrik etmesi, bu hadisenin oldukça ciddi bir saldırı ve hakaret kabul edildiğini gösterir.

Rızaları olmadan kadınların saçlarını kesmek, fail ve mağdurların aileleri arasında ciddi gerginliklere neden olabilmekteydi. Sahibata Mahallesi sakinlerinden Ayşe isimli genç kız, Ramazan ayının ilk günlerinde misafir olarak gittiği Tolasa Köyü'nde, köyde yaşayan Ahmed tarafından zorla saçının kesildiğini iddia etmektedir. Ahmed bu suçlamayı kabul etmemektedir. Nitekim iki taraf iddialarını ispatlamak için uğraşırken, aralarındaki husumet giderek büyümüştür. Bazı kişiler husumetin daha da büyüyerek şiddete dönüşmemesi için aracı olmuş, Ahmed'in ailesinin 15 kuruş bedel ödemesiyle de, iki aile arasında sulh yapılmıştır.⁹ Söz konusu sulh, 29 Eylül 1716 tarihinde tescil ettirilmiştir (Sak 2007b: 323).

İftira, dedikodu ve ima da, namus ve şerefe yönelik oldukça etkili saldırı türleridir. İftiranın birkaç yolu bulunmaktadır. Bazıları herkesin içinde muhatabının yüzüne bir takım iddiaları haykırmakta, diğerleri ise bu iddiaları dedikodu malzemesi yaparak, kamuoyuna duyurmaktadır. Dedikodu ve iftira birbirini beslemekte olup, dedikodu hem iftira atmanın hem de bunu yaymanın en etkili yoludur. Yine namuslu bir kişinin kapısına bir nesne iliştmek veya katran sürmek de etkili bir iftira yöntemidir.

Yukarıda bahsedilen yöntemlerle kamuoyuna duyurulan iddia ve imaların iftira olduğunun anlaşılması için öncelikli olarak, bunların doğru olmadığını kanıtlanması gerekmektedir. Osmanlı toplumunda, bunu kanıtlamak ve iftiranın sosyal ve hukukî yaptırımlarından kurtulmak için öncelikli olarak mahkemeye müracaat edildiği söylenebilir. Mahkeme, elle anlaşılabilir ve gözle görülebilir bir husus ise muayene veya keşif yoluyla, değilse mahalle ahalisinin iftiraya uğrayan kişi hakkındaki görüşleriyle, olayın gerçek mahiyetini ortaya çıkarmaktadır. 30 Mayıs 1736 tarihinde Konya Mahkemesi'nde görülen davanın konusu, iffete yönelik bir iddianın anlaşılmasına yöneliktir. Seyyid Mehmed, Emine isimli yetişkin kızıyla birlikte mahkemeye gelerek, Seyyid İsmail'den davacı olmuştur.

⁹ Sulh genellikle tarafların tanık bulamadıkları durumlarda başvurdukları bir yöntemdir (Abacı, Z. 2006: 108-109).

İddiasına göre dört gün önce İsmail “*senin kızın mezbûre Emine gebedir hey müthem*” bağırarak, kendisine küfretmiş ve iftira atmıştır. Mehmed, mahkemedен sırasıyla; kızının muayene edilerek iddianın mahiyetinin anlaşılmasını, İsmail’in mahallesi ahalisinden sorulmasını ve hukukî olarak gereğinin yapılmasını istemektedir. Mehmed bu hakaretlerin iftira olduğunu hem şahitlerin ifadeleriyle hem de kızının muayenesi ile kanıtlamıştır. Ebe kadınlar muayene sonucunda Emine’nin bakire olduğunu, ifadeye çağrılan mahalle ahalisinin temsilcileri ise Emine’nin *pâk, pâkîze, ehl-i ‘ırz, dîndâr ve müstakime* olduğunu söylemişlerdir. Aynı zamanda mahalle ahalisi iddia sahibi İsmail’in “*müfterî ve ehl-i ‘ırz kimesnelere iftirâ eylemek âdetinde*” olduğunu söyleyerek, su-i hal beyanında bulunmuşlardır. Mahkeme hem davaya konu olan suçu hem de bu türden kötü davranışları alışkanlık edinmesi sebebiyle, İsmail’in önce ta’zîr olunmasına daha sonra da hapse atılmasına karar vermiştir (KŞS 53 / 100-3; Sak-Solak 2014: 237-238).¹⁰

Yukarıda da belirtildiği üzere kişi hakkında asılsız dedikodular üretmek ve bunu etrafa yaymak oldukça etkili bir iftira yöntemidir. İftiraya uğrayıp, ardından da dedikodusu yapılan kişiler, toplum içerisinde itibarsızlaştırıldıkları gibi, resmi görevlilerin de takibine uğramaktaydılar.¹¹ Bu tür hassasiyetler sebebiyle, yolda giden bir kadına laf atıldığına dair dedikodular bile mahkemeye taşınmak ve şahitler vasıtasıyla yalanlanmak zorundaydı (KŞS 45 / 209-3). Özellikle yalnız yaşayan bir kadın, dedikodu için bulunmaz bir nimetti. Aksinle Mahallesi’nde ikamet eden Alemşâh hakkında, kocasının da şehir dışında olmasından istifadeyle, asılsız dedikodular çıkarılmıştır. Dedikoduya göre kocası yedi-sekiz aydır yanında olmamasına rağmen, hamile kalmış ve gayrimeşru gebeliğini kasten sonlandırmıştır. Bu ifadeler dedikodu yoluyla resmî makamlara duyurularak, kamuya mâl edilmiştir. Konya valisinin mübaşir tayin ettiği Mustafa, 3 Kasım 1661 tarihinde bu iddiaları mahkemeye taşımıştır. Alemşâh, mahkemede savunmasında, iddianın doğru olmadığını, düşmanları tarafından kendisine iftira atıldığını söylemiştir. Olayın mahiyetinin anlaşılması için mahallesinde bir tahkikat yapılmış, mahalle imamı Mehmed ile mahalle ahalisinden iki kişinin *sâliha ve müstakime* olduğu yönünde şahitlik yapmışlardır. Bu beyanlar vasıtayla Alemşâh resmî takibe uğramaktan, onur ve şerefini kaybetmekten kurtulmuştur (Sak 2007a: 405).

Geleneksel toplumlarda erkeklerin, kız kardeşlerinin ahlak dışı yorumlanabilecek her türlü fiillerinden etkilendikleri ve bu doğrultuda sorumluluk ve yetki sahibi kabul edildikleri bilinen bir durumdur. Osmanlı toplumunda kardeşler arasındaki tartışmaların bazen maksadını aşarak, kız kardeşin namusuna leke sürmeye varacak boyuta ulaşması oldukça ilginçtir. Nitekim kız kardeşe yönelik bir iddianın, kendi onur ve şerefini lekelemesi de mevzubahistir. 1661 yılında Konya Mahkemesi’ne intikal eden davanın tarafları, Kırşehir Kazası’nın Kolbağlı Köyü’nde yaşayan iki kardeştir. Mahkeme kaydına göre, Mehri isimli kadın, erkek kardeşi Abdi’den kendi namusunu lekelediği iddiasıyla davacı olmuştur. Mehri’nin ifadesine göre kardeşi Abdi, şimdiki kocasıyla henüz bekârken zina yaptıkları ve bu gayrimeşru ilişkiden hamile kaldığı için evlenmek zorunda kaldığı iddiasıyla, kendisine ve eşine iftira atmaktadır.

¹⁰ 5 Eylül 1736 tarihinde de Konya Mahkemesi’nde benzer bir dava görülmüştür. Konya’nın Gödene Köyü’nden Emine’nin mahkemede ifadesine göre, bakire kızı Havva hakkında “*ashâb-ı agrâzdan bazı kimesnelere bekâreti izâle olmuştur*” diyerek iftira atmış ve Konya valisine şikâyet etmişlerdir. Mütesellim, olayı araştırması için mübaşir tayin etmiştir. Kızın annesi Emine mahkemedен, ebe kadınlar tarafından kızının muayene edilmesi ve sonucun kayıt altına alınmasını istemektedir. Yeni Hamam adı verilen hamamda, iki ebe kadın tarafından yapılan muayene ile Havva’nın bakire olduğu anlaşılmıştır. Bu sayede, anne ve kızı, hem iftiradan hem de hukukî takipten kurtulmuşlardır (KŞS 53 / 159-2).

¹¹ Osmanlı şehir toplumunda kahvehanelerin, özellikle kadınlara yönelik iftira, karalama ve iffetli kadınların adlarını lekeleme açısından, öne çıkan mekânlardan oldukları bilinmektedir (Hattox 1996: 89).

Mehri, kardeşinin iddialarının kendisinde yol açtığı psikolojik ve sosyal tahribatı “ırzımı henk eyledi” diyerek dile getirmektedir. Herhangi bir delili ve şahidi olmamasına rağmen Abdi, mahkeme huzurunda da aynı iddiayı sürdürmektedir. Abdi mahkeme huzurunda iddiasını ispatlayamadığı için kazif suçu işlemektedir. Ancak bu davada, zina iftirasına dair herhangi bir karar kaydı yoktur (Sak 2007a: 260).

Geleneksel toplumlarda ‘adı çıkan kız’a, başkalarının talip olma ihtimalinin çok düşük olduğu bilinmektedir. Erken modern dönem Konya’sında da bunun geçerli olduğu söylenebilir. Nitekim bazı kişiler, gönül koydukları kızlar hakkında, kendilerini de işin içine katarak, bir takım iddialarda bulunarak namus ve şereflerine leke sürmekteydiler. Muhtemelen söz konusu iddialar ile gönül koydukları kıza başkalarının talip olmasını engellemeye çalışıyorlardı. 1691 yılında Konya’nın Sadırlar Mahallesi’nden Emine’nin mahkemeye taşıdığı olay da, tam olarak bu türden bir yaklaşımın ürünüdür. Emine’nin mahkemede iddiasına göre, babasının çiftliğinde hizmet eden Mustafa, rızasıyla birlikte olduklarına dair dedikodu çıkartarak namusunu lekelemektedir. Mustafa mahkemede de geri adım atmazarak, iddiasını sürdürmektedir. Mustafa’nın ifadesine göre, Emine’nin babası kızını kendisine nikâhlamaya söz verdiği halde kıızı başkasıyla evlendirmeye çalışmaktadır. Bu sebeple babayı bir oldu-bitti ile ikna etmek için¹², mahkeme tarihinden altı gün önce Emine’nin izniyle kendi evi içinde birlikte olduklarını iddia etmektedir. Oysa Emine mahalle imamı başta olmak üzere dokuz kişinin “kendi halinde, ehl-i ırz, müstakime (olduğu)” yönündeki ifadeleriyle, Mustafa’nın iddialarının iftira olduğunu kanıtlamıştır. Bu gelişmeler neticesinde Konya kadısı, Mustafa’ya kazif cezası vermiştir (KŞS 37 / 74-2).

Mahkemeye yansıyan ve şahitli olmayan bazı hadiselerde, zanlılar hakkında mahalle ahali tarafından hüsn-i hâl beyanı yapılmasıyla, art niyetli kadınlar tarafından namuslu erkeklere, *evine zorla girerek kendisine tecavüze yeltendiği iddiasıyla* iftiralar atıldığı yönünde sonuçlar çıkmaktadır (KŞS 10 / 81-2; KŞS 52 / 74-3; KŞS 52 / 211-4). Bu tür davranışların tamamında kadınların mağdur ve masum oldukları da düşünülmemelidir. Nitekim zina yapan bazı kadınlar, evine erkek aldıklarının etraftan fark edildiğini sezdiklerinde saldırıya veya tecavüze uğradıklarını iddia ederek, toplum tarafından dışlanmaktan veya zina cezası almaktan kurtulmayı denemekteydiler. İslam hukukunun özellikle zina konusunda her türlü şüpheyi makul karşılaması sebebiyle de, genellikle cezadan kurtulmaktaydılar (Baer 2016: 95). 3 Eylül 1736 tarihinde Konya’da Topraklık Mahallesi’nden Havva, Fakîhdede Mahallesi’nde ikamet eden Hasan ve Hüseyin isimli kardeşlerden davacı olmuştur. İddiasına göre üç gün önce gece vakti, evinin damında yatarken bunlar, gizlice evinin bahçesine girmişler, etkisiz hale getirmek için boğazını sıkmışlar ve tecavüze yeltenmişlerdir. Ancak bir fırsatını bulup çığlık atmasıyla hemen kaçmışlardır. Yine iddiasına göre olaydan bir hafta önce “*gice ile sana varırız hâzır ol deyu*” haber göndermişlerdir. Havva’nın şahidi yoktur. Mahalle ahalisinden mahkemeye gelen bazı kişiler, Hasan ve Hüseyin hakkında *kendi hallerinde, namuslu, dindâr ve doğru yol üzere* olduklarını ifade ederek, hüsn-i hâl beyanında bulunmuşlardır. Hatta, gerek olmamasına rağmen, kendilerine kefil olduklarını da beyan etmişlerdir (KŞS 53 / 158-3). Bu beyanların gerçeğe ilişkisini tespit etmek mümkün olmamakla birlikte, mahkeme sonrasında her iki tarafın da toplum nezdindeki itibarlarını kurtarmak adına, en azından dedikodu yoluyla karşıt propagandaya devam ettikleri de akla gelmektedir.

Hüsn-i hâl tespitlerinin yanında davalıların kendilerine yöneltilen suçlamalara, yemin ile karşılık vermeleri de aynı şekilde mahkemenin davalı lehine sonuç vermesine sebep

¹² “bi’z-zarûre bana tezvîc etmeğe murâd olmağ için” (KŞS 37 / 74-2).

olmaktaydı. Bu durumda davacı, iftiracı konumuna düşmekteydi (KŞS 14 / 78-2).¹³ Söz konusu davacılar ya mahkeme sürecinde bir komploya kurban gitmekte ya da sonucu tahmin ederek mağdur rolünü oynamaktaydılar. Her halükarda taraflardan birisinin –belki de her ikisi- ahlaksız ve namussuz olduğu söylenebilir.

Kötü niyetli kişilerin mahkemeyi yanıltıklarına dair bazı örnekler bulunmaktadır. 11 Mayıs 1731 yılında Konya mahkemesinde görülen davaya göre, İran asıllı gayrimüslim tüccar Artin, Konya ahalisinden Ohan isimli başka bir gayrimüslimden kendisine iftira attığı iddiasıyla davacı olmuştur. Artin'in ifadelerinden daha öncesinde korunan, Ilgın mahkemesinde görüldüğü anlaşılmaktadır. İddiaya göre Ohan, kardeşinin karısına küfrettiği iddiasıyla, Artin'i Akşehir valisine ihbar etmiştir. Artin, Ilgın mahkemesinde masum olduğunu kanıtlayamadığı için, 95 kuruş cerime ödemek zorunda kalmıştır. Ancak daha sonrasında lehinde şahitler bulunmasıyla, tekrar mahkeme olunmuş, söz konusu 95 kuruşun Ohan tarafından Artin'e geri ödenmesi karara bağlanmıştır (KŞS 52 /143-1).

İftiranın fiili türleri de bulunmaktaydı. Bunlardan en çok dikkat çekenleri, namuslu kişilerin evlerinin kapılarına katran sürmek veya boynuz asmaktır. Söz konusu nesnelere her ikisi de, bir miktar farklılıklarla birlikte, kapısına asılı olduğu evde gayrimeşru yaklaşımların olduğunu iddia etmekteydi. Kapıya katran sürme hadiselerine yönelik bir çalışmaya göre, 1645-1750 yılları arasında Konya'da –kapıya boynuz bırakma hadisesi olmamakla birlikte- 50 civarında kapıya katran sürme olayı meydana gelmiştir. Konya Mahkemesi'nin kararlarına göre kapısına katran sürülenlerin %92'si masumdur (Çetin 2014a: 144). Söz konusu oran, toplumsal ahlakı korumaktan ziyade, katranın namussuzların iftiralarına hizmet ettiğini göstermektedir. 1727 yılında Sarıyakub Mahallesi sakinlerinden Seyyid Mehmed, mahallelerinde bulunan sıbyan mektebinin muallimi Molla Süleyman'a iki mektup yazmıştır. Molla Süleyman, bu mektupların içeriklerini "*benim için mektebden ba'de'l-yevm kalkub gidüb muallimlikden fâriğ ol vallahi senin mektebinin kapusuna katrân sürerim ve yine kalkmazsan menzilin kapusuna sürüb seni âleme rüsvay(ederim)*" şeklinde özetlemektedir (Sak-Çetin 2014: 589-590). Seyyid Mehmed'in mektubunda yer alan ifadeler, kapıya sürülen katran yoluyla atılan bir iftiranın namus, onur, şeref ve haysiyet ile meslek hayatına verebileceği zararlar oldukça net bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Bu anlamda katran, namuslu kişilerin *kötülükten sakındırmak* için başvurdukları sembolik bir yol olmaktan çıkıp, *karalamak* (Çakır 2012: 40) için kullanılan etkili bir suç aracına dönüşmekteydi. Bahsedilen türden yaklaşımlar, kapıya sürülen katranın işlevselliğine zarar verdiği gibi, onu toplumsal düzeni tehdit eden bir forma sokmaktaydı.

Osmanlı toplumunda, katran ve boynuz mecazına benzer şekilde, bazı meyvelerin de cinsel veya duygusal içerikli imaları vardı. Konya'nın Hocacihan Mahallesi'nde ikamet eden Mehmed, kapısının önüne iki adet elma bırakılması üzerine, mahkemeye müracaat etmek zorunda kalır. Mehmed kapısına bırakılan elmaları, namusuna sürülen bir leke olarak görmüş ve içine düştüğü utancı, "*kapım önüne iki elma bırakmış bana âr lâhık oldu*" (Karagöz 2013: 458-459; Küçük-Sak 2013: 118-119) ifadeleriyle yansıtmıştır. Ancak katran davalarında olduğu gibi kendisinin ve hanesinin ahvalinin mahalle halkından sorularak kayıt altına alınmasını istememiştir. Anlaşılacağı üzere kapıya bırakılan elma, aile bireylerinin namussuzluklarına dair bir imada bulunmamaktadır. Ancak bu türden bir eylemi görmezden gelmek, iffetsiz veya ahlaksız olmayı onaylamak anlamına geliyor olmalıydı. Elma, kutsal metinlerde ve Eski Türk

¹³ Muhtemelen benzeri iftiraların önünü almak açısından, XVII. yüzyılda Balıkesir'de de taciz ve tecavüze uğradıkları iddiasıyla mahkemeye gelen kadınların, öncelikli olarak mahalleleri ahalisinden keyfiyetleri sorulmaktaydı. (Güneş Yağcı 2005: 56).

mitolojisinde yasak meyve olarak algılanmakta ve üremeyi sembolize etmektedir (Aça 2005: 12). Bu doğrultuda *elmanın* evdeki kadınlara *ahlaksız* bir mesaj ilettiği söylenebilir (Küçük-Sak 2013: 118-119). Kapıya sürülen katran evin ahvalini dışarıya duyurmaya yönelik iken, kapıya bırakılan elma evin içine mesaj göndermektedir. Yabancı erkek tarafından kadına verilen *ayva* da benzer mesajlar içermektedir. Konya'nın İçkale Mahallesi'nde yaşayan Maryem isimli zimmî kadın, bazı art niyetli kişilerin Nikola'nın kendisine ayva verdiği yönünde dedikodu çıkardıkları gerekçesiyle, kocası Baskol ile mahkemeye müracaat ederler. Mahkeme huzurunda "ayva verme" hadisesinin iftira olduğunu, Nikola'dan da davacı olmadıklarını bildirerek, hukukî süreci sona erdirirler (KŞS 42 / 131-3).

Taciz ve tecavüz insanlık tarihi boyunca süregelen şiddetin bir biçimidir. İnsanın fiziksel ve ruhsal bütünlüğü ile genel ahlak ve aile düzenine yönelik tehdit ve saldırıdır. Irza geçme, genel itibarıyla erkeğin zor kullanarak, başka insanla cinsel ilişkiye girmesi olarak tanımlanabilir. Bu tanımdan anlaşıldığı gibi, suçun faili sadece erkek olmakla birlikte, mağdur erkek ya da kadın olabilir (Konan 2011: 149-150).

Erken modern Konya toplumunda da, kadın veya erkeklerin, ev, bağ, bahçe, yol, sokak olmak üzere, hemen her yerde, kötü niyetli kişilerin taciz ve tecavüzlerine maruz kaldıklarına dair bazı dava kayıtlarına rastlanılmaktadır (KŞS 10 / 130-4; KŞS 44 / 120-1; KŞS 49 / 215-4; KŞS 53 / 118-2; KŞS 53 / 21-2; KŞS 53 / 76-4). Fakih Mahallesi'ndeki evinde yalnız olan Meryem'i gözlerine kestiren, Seyyid Mehmed ve Arab Abdullah ardı ardına iki gece evinin kapısına gelmişlerdir. İlk gece kapıyı "zorlamışlar", ancak başarılı olamayınca geri çekilmişlerdir. İkinci gece ise, "sana alaca getirdik" diyerek, kandırmaya/gönlünü çelmeye çalışmışlardır (KŞS 51 / 87-1). Henüz 12 yaşında olan Veli babasıyla birlikte bağa gitmiş, Ahi isimli zimmî, babasının işiyle meşgul olmasından da istifadeyle, Veli'yi kandırarak, tecavüz kastıyla ıssız bir bağa götürmüştür. İçine düştüğü durumun vahametini kavrayan Veli, bağırarak, babasına ve çevredeki insanlara sesini duyurmuş ve bu suretle de tecavüzden kurtulmuştur (Solak-Sak 2014: 64-65).

İsmihan isimli Müslüman kadın, bir iş için gitmiş olduğu İçkale Mahallesi'ndeki bazı zimmîler tarafından yolu kesilerek, zorla bir eve sokulmuştur. Burada şarap içmeye ve ilişkiye girmeye zorlanan İsmihan evin damından atlayarak, bacaklarında kırıklar oluşması pahasına, namusunu kurtarmıştır (KŞS 7 / 21-1).¹⁴ Irz ve namusa saldıran kişilerin cüretlerine dair daha fazla örnek vermek gerekirse; yoldan geçen kadın ve oğlanları zorla kendi evlerine sokmaya çalışanların, Müslüman bir kadının yoluna çıkarak cinsel organını gösterenlerin, karşıdan atla gelen oğlanı sokak ortasında atından indirenlerin amaçları hep tecavüz etmektir. Tamamı gündüz vaktinde meydana gelen bu saldırılarda, kurbanlar çevreden yetişenlerin müdahaleleriyle tecavüze uğramaktan kurtarılmışlardır (KŞS 14/ 107-4; KŞS 46 / 192-3; KŞS 49 / 215-4; Solak-Sak 2014: 64-65).

Ancak bazı kişiler, özellikle de تنها yerlerde saldırıya uğrayanlar, bunlar kadar şanslı değillerdi. 14 Eylül 1692 tarihinde mahkemeye gelen Sakahane Mahallesi'nde ikamet eden Fatma'nın iddiasına göre, on beş gün önce kocasının akrabası Mehmed'in refakatinde, şehir dışında Dörtvakiyye Mahallesi'nde yaşayan bir kadının –muhtemelen arkadaşı- evine gitmiş, buradaki işini bitirdikten sonra akşam vakti, evine dönmek üzere yalnız başına yola çıkmıştır. Mahallenin çıkışında تنها bir yerde Musa, Ahmed, Köle İvaz ve Kel Hasan kendisini yakalamışlar ve yoldan uzakta bir bağa götürerek tecavüz etmişlerdir. Fatma çılgık atmıştır. Sesi duyan Mahmud Çelebi ve Ali aramalarına rağmen kimseyi bulamamışlar, artık umutlarını

¹⁴ Benzer bir olay için bkz. (KŞS 7 / 23-1).

yitirmişken faillerden Musa ile karşılaşmışlardır. Duydukları çığlıkların sebebini sorduklarında Musa, arkadaşlarının da ismini vererek, Fatma'ya tecavüz ettiklerini söylemiştir. Mahkeme huzurunda ise ne Musa ne de diğer davalılar, iddiaları kabul etmemişlerdir. Ancak ilginçtir ki, itirafla aynı anlama gelebilecek şekilde, Fatma'yı zorla başa götürmediklerine dair yemin teklif olunduğunda, yemin etmekten kaçınmışlardır. Nikâhları altında olmayan bir kadınla -üstelik de cehren-zina yapan, bu anlamda "Allah'tan korkmayan ve kullarından çekinmeyen" kişiler, yine "Allah'tan korktukları ve kullarından da çekindikleri için" (Açık, 2013: 15) yalan yere yemin etmekten kaçınmışlardır. (Solak-Sak 2014: 231-232).

5 Nisan 1736 tarihinde, Sudirhemi Nahiyesi'nin Obsala Köyü sakinlerinden Havva isimli kadın, Konya Mahkemesi'ne gelerek, aynı köyden Seyyid Ali ve Nebi'den davacı olmuştur. İddiasına göre, bu iki kişi yirmi gün önce gece vakti *sû-i niyet ve ve fi'l-i şenî' kasdıyla* evinin ocağından içeri girmişler, ancak direnmesi ve çığlık atması neticesinde, kendisine zarar vermeden kaçmışlardır. Havva'nın bu hadise ile ilgili şahidi yoktur. Zanlıların *keyfiyet-i hallerinin* karye ahalisinden sorulmasını ve gereğinin yapılmasını istemektedir. Aynı köyde yaşayan on kişi, ortak ifadelerinde "*Seyyid 'Alî ve Nebî kendi hâllerinde olmayub çalar ve çağırır makûlesinden olup bu misillu fi'le cesâret kendülerinden me'mûldür*" diyerek, davalıların güvenilir ve itibarsız kişiler olduklarını ifade etmişlerdir (Sak-Solak 2014: 122).

Tecavüz, hem fizikî, hem de şeref, onur ve itibar başta olmak üzere psikolojik bir saldırıdır. Bu açıdan oldukça etkili bir intikam aracı olarak görülebilir. Bunun yanında tecavüz, kızlarını vermeye yanaşmayan aileleri zorla ikna etmenin veyahut da onlardan intikam almanın bir yolu olarak da algılanabilir. 1563 yılında meydana gelmiş bir hadise, bununla ilgili bazı fikirler vermektedir. Konya Mahkemesi'nde görülen davaya göre, Veli isimli genç nişanlısı Hundi'nin başka birine verilmesinden dolayı, arkadaşlarıyla birlikte onu kaçırmış ve onunla birlikte olmuştur. Dava metninde Veli'nin Hundi'yi nikâhına alıp-alamadığına dair bir bilgi bulunmamaktadır. Muhtemelen Hundi yeni namzediyle de evlenememiştir (KŞS 1 / 233-3).

Karaman Mutasarrıfı Vezir el-Hac Hasan Paşa'nın huzurunda kurulan mahkemede, Kırşehir kazasına tabi Kamanlı isimli köyün sakinlerinden Hasan Bey, köylüsü Yusuf'tan davacı olmuştur. İddiasına göre Yusuf tarihi kitaptan bir ay önce dört-beş arkadaşı ile akşam vaktinde gelip, kardeşi Kadı Bey'in kızı Medine isimli bakireyi zorla kaçırmış ve yakın bir köye götürmüştür. Hasan Bey mahkemede bu olaydan dolayı "*bana küllî âr târî*" oldu demektedir. Mahkeme kaydında kızla olan akrabalığı dışında hukukî bir sorumluluğundan bahsedilmemekle birlikte, Hasan Bey'in şahit olduğu ancak engelleyemediği için kaçırılma hadisesinden bir erkek ve bir akraba olarak utanç duyduğu net bir şekilde anlaşılmaktadır (KŞS 42 / 81-1). Utancının asıl sebebi, kaçırılanın genç kıza tecavüz etme ihtimalleridir. Dönemin algısına göre, kaçırılma ve tecavüz yüzünden hem genç kızın namusu lekelenek hem de bütün aile üyelerinin şeref ve haysiyetleri ayaklar altında kalacaktır (Peirce 2012: 41).

Tecavüzcülerden bazıları kadınların iffetlerini fiilen kirletmekle kalmayıp, bunun dedikodusunu da yaparak, gıyaben de olsa, onları diğer erkeklerin önünde aşağılamaktaydılar. İşin içine dedikodu girdiğinde, muhtemelen olayın mahiyeti değişmekte ve olayın aktarımı gerçekten olduğu gibi değil de, anlatanların gururlarını okşayacak şekilde yapılmaktaydı. Ancak kendilerini dedikodu şehvetine kaptıran tecavüzcüler, aslında belki de fark etmeden herkesten gizli yaptıkları fiillerini, tanıklı hale getiriyorlardı. Bu şekilde, mağdurlar mahkeme huzurunda, olay anına ait tanık getiremeseler bile, ikrarlarına tanık olan şahitler sayesinde, failerin ceza almasını sağlamaktaydılar (Solak-Sak 2014: 231-232).

Konya’da meydana gelen hadiseler, toplumdaki bazı bireylerin taciz konusunda ne kadar cüretkâr olabildiklerini göstermektedir. Konya’da Sadırlar Mahallesi sakinlerinden Mehmed’in ifadesine göre; 26 Aralık 1691 tarihinde, kardeşinin oğlu Ahmed evine misafir olarak gelmiştir. Aynı akşam Mustafa Beşe isimli yetişkin bir erkek eve gelerek, “oğlanı bana çıkarıvir” diyerek kılıç ile Mehmed’in üzerine yürümüş, bununla da kalmayarak ağzına ve avradına sövmüştür. Ancak Mehmed’in, komşularından yardım istemesiyle Ahmed, olay mahallinden kaçmıştır. Mahkemede Mustafa Beşe, Ahmed ile *ihtilâtının* olduğunu (aralarında bir yakınlık olduğunu ima ediyor) ve Ahmed’in “*ben bu gice ‘ammimin menziline giderin deyub*” kendisini davet ettiğini iddia etmektedir. İfadesine göre evin önüne kadar gelmiş, ancak girmeden geri dönmüştür. Şahitlerin beyanları ise Mustafa Beşe’nin haneeye tecavüzünü kanıtlamaktadır (KŞS 37 / 109-2). Bu olaydan yaklaşık bir yıl sonra, benzer bir hadise daha meydana gelmiştir. Gökteş Mahallesi sakinlerinden el-Hac Musli, 5 Eylül 1692 tarihinde Konya Mahkemesi’ne gelerek, Mehmed’den şikâyetçi olmuştur. Musli’nin iddiasında, şikâyete konu olan birden fazla husus vardır. İlki henüz sakalı çıkmayan küçük yaştaki oğlunun ırzına yönelik iftirada bulunulmasıdır. Musli oğlu hakkındaki iftira ve dedikodulara mani olmak için, bazı kişileri aracı göndermiştir. Ancak Mehmed uyarıları dikkate almadığı gibi, mahkemeden dört gün önce, üç-dört eşkıya arkadaşıyla ikinci vaktinde Musli’nin bağını basmıştır. Hatta bağ evinin içine kadar girerek, oğlunu kaçırmaya çalışmıştır. Kendisine engel olmak isteyen Musli’ye hakaret etmiş, komşuların müdahalesiyle Mehmed buradan uzaklaştırılmıştır. Kadı huzurunda Mehmed iddiaları reddetmekle birlikte, şahitlerin ifadeleriyle Musli’nin hanesine tecavüzü kanıtlanmıştır. Devamında Karaarlan ve Gökteş Mahallesi’nden üç kişi, aynı gün içerisinde arkadaşlarıyla birlikte Mehmed’i her zamanki gibi sarhoş ve elinde tambur ile gördüklerini ifade etmişlerdir. Musli, hanesine yapılan bu tecavüzle ilgili fetvayı mahkemeye ibraz etmiş, mahkeme de fetva doğrultusunda Mehmed’e ta’zîr cezası vermiştir (Solak-Sak 2014: 170).

Konya toplumunda, henüz ergenlik çağındaki erkeklerin fail olduğu cinsel saldırılara dair bazı örnekler bulunmaktadır. Bu onların cinselliği keşfetme tutkularının bir yansıması olabileceği gibi, toplumdaki ahlak seviyesi düşük kişilerin davranışlarını içselleştirmelerinin de bir göstergesi olabilir. Her iki durumda da, henüz ergenlik çağından itibaren toplumsal ahlak ve uzlaşmaya zarar veren bireylerin var olduğu tescillenmektedir. 13 Mart 1736 tarihinde Zincirlikuyu Mahallesi sakinlerinden Rahime kızının komşusunun oğlu tarafından taciz edildiğine dair iddia ile Konya Mahkemesi’ne gelmiştir. İddiasına göre henüz buluş çağına girmemiş kızı Şerife bir iş için mahalle içerisinde bir eve gittiğinde, evin *şâb emred* oğlu İbrahim kendisine tecavüz etmeye çalışmıştır. Rahime kaçarak kurtulmuştur. Olayın görgü tanığı yoktur. Mahkemede, İbrahim’in keyfiyeti mahalle ahalisinden sorulmuştur. İfadelerinden, İbrahim ahalinin ‘kendisinden yaka silktiği’ sû-i hâl sahibi bir kişidir. İbrahim’e ta’zîr ve hapis cezası verilmiştir (KŞS 53 / 36-2). Osmanlı’da mahalle ahalisinin birbirini çok iyi tanıdığı iddiasından hareketle, genç bir kızın sû-i hâl sahibi birinin yaşadığı eve yalnız başına gönderilmesi ya da gitmesi de ayrıca sorgulanmalıdır.

III-TEPKİLER

Erken modern dönem namus algısının anlaşılabilmesi için, namus ve şerefe yönelik saldırılara hem bireysel hem de toplumsal olarak ne tür tepkilerin verildiğinin de bilinmesi gerekmektedir. Bu şekilde toplumsal kodlara işleyen namus algısını daha net ifadelerle ortaya koymak mümkün olacaktır.

Hemen her çağda küfür kişinin mahremiyetine saldırı olduğu için büyük bir hakaret olarak kabul edilmektedir (Erkek 2009: 52-53). Kendilerine sövülen kişilerin tepkisiz kalması mümkün

gözükmemektedir¹⁵. Bazı örneklerde karşılıklı küfürleşmelere rastlanılmakla birlikte¹⁶, *şetm* davalarının büyük çoğunluğunda, küfür ve hakarete uğrayan kişiler, sözlü veya fizikî olarak karşılık vermemiş, haklarını mahkemede aramışlardır. Bunun bazı sebepleri olmalıdır. En önemlisi, İslam hukukuna göre küfreden kişinin ceza alabilmesi için, davacının küfürle karşılık vermemiş olması gerekmektedir. Hukuki süreç, küfredilen kişinin “ben de senin...” şeklinde karşılık vermemesini bir yönüyle izah etmektedir¹⁷. Mahkemenin küfreden kişiye vereceği ceza küfredilen kişinin yüreğini soğutacak kadar ağır olmalı ki, mağdurlar küfür veya kavgayla mukabele etmek yerine haklarını mahkemede arasınlar. İslam hukukuna göre eş ve anneye edilen küfürler *ta'zîrle* din ve imana yönelik küfürler ise *ağır bir ta'zîr* ve hapisle cezalandırılmaktadır (Erkek 2009: 80).

Yukarıdaki izaha rağmen yetişkin erkeklerin, kendi anne ve eşlerine karşı zina kastedilerek yapılan küfürlere, sözlü ve fizikî tepki vermemeleri, olayı yalnızca mahkemeye taşımaları ilginç gözükmektedir. Bu durum, yalnızca onların öfkelerini kontrol edebilen ve mahkemenin adaletine sığınan sağlam iradeli kişiler olmalarıyla açıklanamaz. Kendisine küfreden kişiye karşı tepkisiz kalmasının en büyük sebeplerinden birisi, küfreden kişilerin aynı anda fiilen de saldırmalarıdır. Bir sebepten öfkelenen kişi karşısındaki kişiye hem küfretmekte, hem de dövmektedir.¹⁸ Hatta bazılarının ellerinde kesici, delici ve ateşli silahlar bulunmaktadır. Bu sebeple, hakarete uğrayanlar, karşı hamle yapmak yerine, mahkemenin adaletine sığınmaktaydılar.¹⁹

Bazı darp davalarında, davalılar savunmalarında, kendilerine küfredildiği için kavga ettiklerini dile getirmektedirler. Ancak bu iddialarıyla ceza almaktan kurtulamamaktaydılar.²⁰ Boz-ulus Türkmenlerinden Çayan Cemaatı'nda meydana gelen bir darp hadisesi, Konya mütesellimi vasıtasıyla 21 Ocak 1717 tarihinde Konya Mahkemesi'ne intikal ettirilmiştir. Davacı Molla Halil'in iddiasına göre, bir ay önce aynı aşiretten Mümin kendisini darp etmiştir. Mümin olayı kabul etmektedir. Molla Halil'i, kendisine küfür ve hakaret ettiği için dövmüştür. Bu iddiasına rağmen Mümin'in ta'zîr cezası almaktan kurtulamamıştır (Sak 2007b: 505).²¹

Bazen küfür hadiseleri arabulucuların gayretleriyle, sulh yoluyla çözüme kavuşturulmaktaydı (KŞS 45 / 84-3). Bu türden bir sulh için belki bir miktar tazminat ödeniyor (Sak 2007b: 323), belki de küfreden kişinin pişmanlık duyması, bir nevi özür dilemesi, davalının

¹⁵ 17. yüzyıl başlarında, kendisine yapılan hakaretlere, eserleri üzerinden cevap veren Molla Ali hakkında geniş bilgi için bkz. Tezcan (2012: 91-116).

¹⁶ Vadi-i Meram Mahallesi'nden es-Seyyid Hüseyin ile değirmenci Mehmed arasında değirmenin kullanımıyla ilgili bir anlaşmazlık, karşılıklı beddua ve küfür etmeye kadar varmıştır KŞS 39 / 145-2). 1533 yılında Mehmed'in Divane Ali'ye “avratın s.kdim” şeklinde küfretmiş, Ali ise “gidi” diyerek karşılık vermiştir (Aköz 2006: 167).

¹⁷ Özellikle hayat mücadelesinin zor ve şiddetin hızlı çözüm ürettiği toplumlarda, *onur* ve *şeref* kavramları çerçevesinde şiddetle karşılık vermenin bir zorunluluk ve hak olarak algılandığı “onur kültürü”nün geliştiği bilinmektedir. (Taylor-Peplau vd. 2010: 426).

¹⁸ “...yumruğla beni darb ve zinâ lafzıyla vâlideme ve zevceme şetm itmiştir” (KŞS 37 / 230-4); “benim ağzıma ve dîn ve îmânıma şetm ve hançer çıkarub katl kasdıyla üzerime hücûm idüb” (KŞS 37 / 244-1); “ağzıma ve avratıma zinâ lafzıyla şetm idüb ve dahî seni katl ideyüm deyu üzerine hücûm eyledi” (KŞS 37 / 45-4); “Mustafâ bana bıçak çeküb üzerime hücûm ve yumruğuyla a'zâma darb ve ağzıma ve anama şütüm-ı galîza ile şetm etmekle” (Sak-Solak 2014: 236-237). Daha fazla örnek için bkz. Abacı, Z. (2014: 77).

¹⁹ “âlet-i harble mezbûr Memiş benim önüme geçüb vâlideme ve avratıma şetm idüb merkûm 'Osmân dahî aralamak kasdıyla beni kakub ve itâlet-i lisân eylemiştir” (Sak-Solak 2014: 391-392); “ağzıma ve avratıma ve vâlideme zinâ lafzıyla şetm idüb ve dahî seni katl ideyim ve kanını içeyim diyerek palta ile üzerime hücûm” (KŞS 39 / 16-1).

²⁰ “İbrahim Beg cevâbında mezbûr el-Hâc 'Abdî Beg bana hırsuz asılacak deyu şetm itmekle ben dahî merkûmu tabanca ile darb eyledim” (KŞS 37 / 19-4).

²¹ Lefkoşe'de kendilerine küfür edilen kişiler nadiren de olsa küfreden kişiyi darp ederek, namus ve onurlarına yönelik saldırıya gerekli cevabı vermiş oluyorlardı (Erdoğan 2006: 143-144).

davasından vazgeçmesi için yeterli geliyordu (Peirce 2012: 53). Her iki şekilde de küfredilen kişinin onur ve şerefi korunuyordu.

Küfür, cinayetlere de sebebiyet verebilmekteydi. 20 Ekim 1716 tarihinde Konya'da Uzunçarşı'da İğneci dükkânlarının hemen yanında bir cinayet işlenmiştir. Ertesi gün mahkemeye intikal eden davadan olayın ayrıntıları hakkında bilgi sahibi olabilmekteyiz. Konya'nın Biremani Mahallesi sakinlerinden Mehmed, Sinanperakendesı Mahallesi sakinlerinden Hamza'yı, Seyyid Hüseyin'in dükkânı önünde ikindi ile akşam vakti arasında, bıçakla göğsünden yaralayarak ölümüne sebebiyet vermiştir. Mehmet'e söz hakkı verildiğinde, cinayeti itiraf etmiştir. Ancak bir gerekçesi vardır. Mehmet'in iddiasına göre maktul Hamza kendisine ağır küfür ve hakaretler etmiştir. Bunun üzerine öfkelenmiş *pinyal* tabir olunan bıçağı, Hamza'nın göğsüne saplamıştır. Mahkeme hadd kapsamı çerçevesinde, Mehmed'e ölüm cezası vermiştir (Sak 2007b: 354).

Evlerine, taciz ve tecavüz kastı taşımaya bile, yabancı bir erkek giren kadınların, onur ve şereflerini korumak adına, derhal mahkemeye gittikleri görülmektedir. Kadınların bu tür durumlarda en büyük endişeleri "eve yabancı erkek alma" töhmetiyle suçlanmak veya dile düşmektir. Gece karanlığında, yalnızca kadınların olduğu bir eve gizlice giren bir erkek her zaman bu şüpheye sebebiyet verebilmektedir. Kerimdede Mahallesi sakinlerinden Münzi hatun ve kızlarının, Tudak isimli mezradaki evlerine hırsız girdiğinde de öncelikli kaygılarının bu olduğu anlaşılmaktadır. 11 Ağustos 1692 gecesi, ilerleyen saatlerde evlerine bir hırsız giren Münzi, hırsızın fark ettiğinde çığlık atarak, kaçırmıştır. Münzi isimli kadının mahkemeden talebi, hırsızın bulunması olmayıp, kendisinin ve kızlarının keyfiyetinin komşularından sorulması ve bunun kayıt altına alınmasıdır. Mezradaki ahaliden altı kişi, mahkeme huzurunda, Münzi ve kızlarının namuslu kişiler olduklarını söyleyerek, onların iddialarını desteklemiş ve itibarlarını korumalarına yardım etmişlerdir (Solak-Sak 2014: 203-204).

Erken modern dönem Avrupa'sında kişinin kendisine yapılan bir hakareti dikkate almaması, buna karşı bir tepki geliştirmemesi, itibarını kaybetmesine yol açabilmekteydi (Berkowitz 2013: 188). Yukarıda anlatılan hususlardan anlaşılacağı üzere, Osmanlı toplumunda da buna benzer çok örnek bulunmaktadır. Nitekim kendisine küfür edilen ve hakarete uğrayan, dedikodu veya ima yoluyla iftira atılan, fiili saldırıya uğrayan kişilerin mahkemeye gitmek suretiyle, kişilik haklarına ve onurlarına karşı yapılan saldırılara tepkisiz kalmadıkları söylenebilir. Konya toplumunda sıradan ve namuslu kişiler, kendilerine yönelik asılsız ithamlarla karşılaştıklarında, aşırı tepkili olabilmekteydiler. Bu türden birisi için, eşyle nikâhsız yaşadığı yönündeki bir itham bile, mahkemeye koşması için yeterliydi. Mahkeme huzurunda bu iftira ve iddiayı dile getirirken de, nikâhsız olduğuna dair sarf edilen sözler yüzünden utanç duyduğunu söylemesi de, hassasiyetini göstermesi bakımından oldukça çarpıcıdır (KŞS 46 / 216-2).

Namusa yönelik tehdit ve saldırılara karşı bireysel olduğu gibi toplumsal, resmî tepki ve yaptırımlar da bulunmaktadır. Osmanlı şehirlerinde huzur ve güvenin tesisi kadı ile işbirliği halinde çalışan, subaşı, yeniçeri serdarı gibi görevliler ile mümkündü. (Üçok 1947: 60). Kadı ve ehl-i örf mensuplarının almış olduğu bu önlemler, asayişin sağlanması ile toplumsal ahlakın korunması için tek başına yeterli değildi. Bu sebeple Osmanlı Devleti, mahalle/köy yaşantısı vasıtasıyla gündeme gelen ve geliştirilen sosyal kontrol mekanizmalarını desteklemekte, hatta yayınlanan fermanlar yoluyla da işlevsel tutmaya çalışmaktaydı (Akgündüz, 1991: III/348; Altınay 2000: 68-69).

Osmanlı kentlerinde sosyal kontrol açısından, en üsteki görevli kadıdır. Osmanlı kadısının,

düzeni bozan her olayı bilmek ve engellemek yönündeki sorumlulukları, sosyal kontrolün lokomotifidir. Bunun yanında hiyerarşik olarak daha altta olmasına rağmen, bizzat toplumun içerisinde suç unsurlarını tespit etmekle mükellef olan subaşılar da bu mekanizmanın bir parçası gibi işlev görmektedir. Şer'îye sicillerine göre; sosyal kontrol ile irtibatlı olarak, subaşıları en çok meşgul eden olaylar gayrimeşru cinsel ilişkilerdir (Abacı, N. 2005: 103). Doğrudan yapılan şikâyetlerin yanı sıra, gayrimeşru ilişkileri ima ve işaret eden hakaret, iftira ve dedikodular bile, subaşının dikkatlerinden kaçmamaktaydı. Subaşılarının bu titizliklerinin iftira veya hakarete uğrayan kişilerin onur ve haysiyetini kurtarmakla ilgisi yoktu. Onların asıl derdi bu söylentilerde bir suç unsuru olup olmadığını anlamaktı (KŞS 10 / 17-3; KŞS 11 / 60-2). Subaşının yanı sıra yeniçeri serdarı gibi resmî görevlilerin de herhangi bir evde zina yapıldığına dair ihbar aldıklarında, mahkemenin izniyle baskın yaptıkları görülmektedir (KŞS 11 / 56-1; KŞS 25 / 15-3).

Osmanlı toplumunda, büyük ölçüde dinî, ahlakî ve kültürel kaynaklardan beslenen bu toplumsal refleksler bütünü, belirli ölçülerde birbirinin davranışlarından sorumlu olan, *müteselsil kefalet* sistemiyle sorumlulukları pekiştirilen mahalle yaşantısıyla otokontroller bir yapıya sahipti (Küçükdağ 1989: 107; Özcan, 2001: 132-136). İslamî geleneğin aleniyet kazanmamış kişisel suçların araştırılmasını ve ifşasını hoş görmeyen tutumuna karşı Erturhan (2001: 259-291), kanunnâmeler çerçevesinde suçun yaygınlaşmaması ve suçluların cezasız kalmaması adına, mahalle ahaliyi çevrelerinde meydana gelen suçları ve faillerini resmî makamlara bildirmekle mükellefti. Aksi halde, kişisel ve cemaat olarak suçlu duruma düşmeleri mevzubahisti (Akgündüz 1991: III/348). Bu çerçevede mahallenin dirlik ve düzeni tüm mahalle ahalisinin sorumluluğunda olduğu için, mahalle içerisinde suç ve suçlulara müsamaha edilmez, baskı ya da şikâyet yoluyla engellenmeye çalışılırdı. Bu uygulama, bireyin “yalnızca kendisinin ve ailesinin fillerinden sorumlu olması” prensibinin önüne geçerek, kamu düzeninin korunmasına katkı sağlamaktaydı (Çetin 2014b: 45).

Şahitlerin bulunmadığı davalarda, taraflar haklı olduklarını ve iftiraya kurban gittiklerini kanıtlamak için hukukî açıdan her türlü yola başvurmaktaydılar. Taraflardan birisi yemin ederken, diğeri ise mahalle ahalisinin bilirkişiliğine müracaat etmekteydi. 14 Ağustos 1701 tarihinde mahkemeye gelen Nehr-i Kâfur Mahallesi sakinlerinden Fatma'nın iddiasına göre, kocasının evde olmadığı bir gece, evinin bahçesinde uyurken, Süleyman isimli komşusu bahçe duvarını aşmış ve bıçak zoruyla kendisine tecavüze yeltenmiştir. Fatma, komşusunun evine kaçarak tecavüzdten kurtulmuştur. Olayın görgü tanığı olmadığı gibi, zanlı Süleyman da yemin etmiştir. Osmanlı toplumunda bir kimsenin yalan yere yemin etmeyeceği ilkesi kabul edildiğinden (Sonbol 2000: 210; Açık 2013: 7; KŞS 45 / 186-3), Fatma hem namuslu birine iftira atmaktan hem de yabancı erkeklerle görüşmekten töhmet altındadır. Bu durumdan kurtulmak için, mahkemeye müracaat ederek mahallesi ahalisinden keyfiyetinin sorulmasını istemiştir. Mahalle ahalisinden on yetişkin erkek mahkemeye gelerek, Fatma'nın *kendi halinde, diyânet* ve *istikâmet* üzere olduğunu, ayrıca şimdiye kadar yabancı erkeklerle bir arada bulunduğuna dair duyumları olmadığını söylemişlerdir (KŞS 39 /3-3).

Bazı davalarda şahit bulunsa bile, komşularından keyfiyeti sorularak, davalının nasıl birisi olduğu anlaşılmaya çalışılıyordu. 29 Ekim 1691 tarihinde Konya Mahkemesi'nde görülen bir dava, bu hususu net şekilde ortaya koymaktadır. Çiftenerdübân Mahallesi sakinlerinden Halil Beşe, bahçe duvarında açtığı delikten eşini ve kızlarını gözetlediği iddiasıyla komşusu Mehmed'den şikâyetçi olmuştur. Mahalle sakinlerinden iki kişi, Mehmed'i suçüstü gördüklerine dair şahitlik yapmış, diğer üç kişi ise Mehmed'in “bî-namâz ve şâribü'l-hamr ve

şakî" olduğunu söyleyerek, diğer suçlarını da ihbar etmişlerdir (KŞS 37 / 57-2). Görüldüğü gibi Halil Beşe mahkemede yalnızca evinin gözetlenmesinden davacıdır. Ayrıca bunu kanıtlayacak şahitleri de vardır. Diğer komşuları da bundan istifadeyle, zanlının bildikleri diğer suç ve fiillerini sayıp-dökmüşlerdir. Bu olay *namussuz* tarafından haksızlığa veya saldırıya uğrayan *namuslu bir kişinin* mahalle ahali tarafından nasıl desteklendiğine ve *namussuz* ile de nasıl mücadele edildiğine dair güzel bir örnektir.

Günümüzde hasta-doktor mahremiyeti çerçevesinde erkek doktorun hasta kadını muayene etmesi gayet normal iken, erken modern dönem Osmanlı toplumunda böyle bir temas pek makul karşılanmıyordu. Yabancı seyyahların ifadelerinden haremdeki kadınların erkek doktorlar tarafından muayenesinin ancak çok zorunlu durumlarda ve sıkı tedbirler altında yapıldığı anlaşılmaktadır (Kocaaslan 2014: 21). Harem için belki özel bir uygulamanın olduğu düşünülebilir. Ancak taşradaki kadınlar için de benzer bir algının varlığından bahsedilebilir. Nitekim 1659-1749 yılları arasındaki cerrahi operasyon ve tedavilerle ilgili rıza senetlerine yönelik yapılan çalışma esnasında, Müslüman ve gayrimüslimlere ait 58 rıza senedine ulaşılmıştır. Söz konusu senetlerin 57'si erkeklere ait olup, yalnızca bir tanesi Emine isimli 6 yaşındaki bir kız çocuğuna aittir (Demir 2012: 41-46). Rıza senetleri, XVII.-XVIII. yüzyıllarda Konya'da yaşayan kadınların, erkek hekim ve cerrahlardan tedavi almadıklarını göstermektedir ki, buradan hareketle -tıbbî gerekçelerle bile olsa- yabancı erkeklerle temasın doğru kabul edilmediği söylenebilir.

Tecavüz tehdidiyle karşı karşıya kalan kişilerin, etraftan yardım istemeleri namuslarını korumak açısından oldukça etkili bir yöntemdi. Eğer mağdur sesini duyuramayacak kadar تنها bir yerde değilse, genellikle birileri duyarak yardıma gelmekteydi (KŞS 38 / 44-1; KŞS 38 / 112-3). **Yeniçerilik iddiasında olan eşkiyadan bazı kişilerin baskı, zulüm ve iffetlerine yönelik saldırılarına karşı gayrimüslimler, Müslümanlara sığınmaktaydılar. Söz konusu Müslümanlar kendilerine sığınan gayrimüslimlerin can, mal ve ırzlarını korumak için, eşkiya ile mücadele ederek kendi can güvenliklerini tehlikeye atmaktaydılar. Bu hadise gayrimüslim erkeklerin Müslüman kadınları taciz etmeleriyle, tezatlık göstermektedir. Müslüman ahalinin haksızlık karşısında aciz olmadıklarını, gerektiğinde canlarını da riske atarak, kötülükle ve kötülerle mücadele etmekten çekinmediklerini kanıtlamaktadır.**

Osmanlı toplumunda Müslüman kadınlar ile gayrimüslim erkeklerin uygunsuz ilişkiye girmelerini engellemek için her türlü olağanüstü yola başvurulduğuna dair bazı iddialar bulunmaktadır (Baer 2016: 57). Ramazan ayı gibi Müslümanlarca kutsal kabul edilen bir zaman diliminde, gayrimüslim bir erkeğin Müslüman bir kadının yolunu keserek, ahlaksız teklifte bulunması ve tecavüze yeltenmesi -modern zamanlarda bile kolaylıkla kontrolden çıkabilecek ve şiddet olaylarına yol açabilecek bir durum iken- erken modern dönemde ahalinin öfkesine, mahkemenin ise gazabına yol açmamıştır. Beğhekim Mahallesi'nde yaşayan ve bağına gitmekte olan Raziye isimli kadının yolu, Aslan isimli gayrimüslim tarafından kesilir. Aslan, kendisine "*sana bir guruh vireyim bağımıza gidelim*" diyerek ahlaksız teklifte bulunmuş, Raziye'nin olumsuz cevap vermesiyle de onu darp etmiştir. Raziye çığlık atınca, olay mahallinden koşarak uzaklaşmıştır. Söz konusu hadise Ramazan ayının ilk günlerinde meydana gelmiştir. Olayı özetlemek gerekirse, gayrimüslim erkek, kutsal bir zaman diliminde Müslüman kadının yoluna çıkmış, fuhuş/zina teklifinde bulunmuş ve kadının itiraz etmesine de öfkelenmiş ve saldırarak yaralamıştır. Olayın bir kısmını gören şahitler, Raziye'nin çığlıklarına koşarak geldiklerinde,

Aslan'ı olay mahallinden kaçarken görmüşlerdir. İlgili kayıтта, mahkemenin kararına dair bir ipucu yoktur (KŞS 10 / 68-2).²²

Osmanlı toplumunun namus algısı öncelikli olarak gayrimeşru yakınlaşmalara odaklanmaktaydı (KŞS 11 / 164-5; KŞS 54 / 53-3). Özellikle kadınların, kendilerine yabancı erkeklerle kapalı ortamlarda yalnız kalmaları ve konuşmaları (nâ-mahremden ictinâbı olmamak) onların namuslarına dair birtakım şüpheleri ve tepkileri de beraberinde getirmektedir. Gösterilen tepkilerin en basiti, mahkemeye ihbar etmek ve bu yakınlaşmaları tescilli hale getirmektir. (KŞS 11 / 56-1; KŞS 54 / 67-2).

Konya'da fahişelere karşı net tavır sergilendiğine ve fuhşa izin verilmediğine dair çok sayıda örnek vardır. Devle Mahallesi'nde yaşayan Ayşe kendi halinde olmadığı ve yabancı erkekleri aldığı iddiasıyla mahkemeye şikâyet edilmiştir. Mahalle ahalisi Ayşe'nin evini gözlemekte olup, alay çavuşunun menziline girmiş olduğu bir gece mahalle halkı baskın düzenleyerek suçüstü yaparlar. Ahalinin şahitliğiyle fuhuş yaptığı sabit olan Ayşe mahalleden ihraç edilerek cezalandırılır (KŞS 11 / 164-5). Mahalle sakinleri toplumsal normlara uymayan Ayşe'yi yaşam alanlarından uzaklaştırmak suretiyle, kendilerini ve ailelerini bundan meydana gelebilecek olumsuzluklardan korumuşlardır. Ahalinin bu tavır ve davranışları, toplumsal hafızaya yerleşen namus algısının da bir göstergesidir (Sak 2007b: 188-189).

Osmanlı hukuk sistemine göre, zina iki taraf -kadın ve erkek- için de aynı derecede suç olmakla birlikte, toplum tarafından hedef alınan kesim genellikle zina yapan kadınlar ve onlara söz geçiremeyen erkek akrabaları veya kocaları olmuştur. Fuhuş olaylarında genellikle kadınlar şikâyet edilmekte, kayıtlarda isimleri zikredilmekle birlikte erkekler hakkında herhangi bir hukukî işlem yapılmamaktaydı (Abacı, N. 2001: 191).

Karısı veya kızının hafif meşrep hareketleri ile giyim kuşamını kontrol altına alamayan ya da bu konularda esnek davranan hane reisleri *gidi, p.zevenk, boynuzlu* (Küçük-Sak 2013: 115-116) ve *köftehor* (Küçük-Sak 2013: 253) gibi hakaretlere maruz bırakılarak itibarsızlaştırılmaktaydılar. Bu durumu ataerkil toplumun namus ve ahlak algısıyla açıklamak mümkün olmakla birlikte, kanun karşısında ve Allah huzurunda sorumlu olmamak için, namusunun dile düşmesi pahasına da olsa, kendi öz kızlarını *zina imasıyla* mahkemeye ihbar eden babalar görülmektedir (KŞS 6 / 23-4).²³ Başka tarafta ise zinayı mahkemeye taşımak yerine, bununla ilgili fetva ve kanunnamelerden güç ve cevaz da alarak (Barkan 1943: 121,124; Düzdağ 2012: 202-203; İmber 2004: 263) kızını ve onun aşığını oğullarına boğdurarak (KŞS 7 / 34-1) ya da gayrimeşru bir ilişkiden hamile kalan kızını evlatlıktan reddetmek suretiyle 'namusunu temizleyen' aile reislerine de rastlamak mümkündür (Karagöz 2012: 260).

Dinî ve ahlaki hassasiyetlerle ya da onur ve şeref kavramlarıyla açıklanabilecek bu hadiselerin yanı sıra, Osmanlı yönetimi aleni olarak zina yapan ve başkalarının da yapmasına sebep olan fahişeleri, toplumdan soyutlamak için bazı önlemler almaktaydı. Bunun için yayınlanan fermanlar ile uyarıları dikkate almayarak fahişelerin barındırıldığı mahallelerde, başta imam ve müezzinler olmak üzere tüm mahalle halkının azarlanacağı ve ceza göreceği ilan edilmekteydi. Yine söz konusu emrin takipçisi olmak suretiyle, bu tür ahlaksızlık ve kanunsuzlukları engellemek için muhtelif zamanlarda teftişler yapılmaktaydı (Altınay 2000: 68-69).

²² Benzer dava kayıtları için bkz. (KŞS 7 / 21-1; KŞS 7/23-1; Solak-Sak 2014: 64-65).

²³ Kayınvalide hakkında benzer iddia için bkz. (KŞS 41 / 137-1).

Zina, neseplerin karışmasına, ihanet ve düşmanlıkların ortaya çıkmasına, cinayetlerin işlenmesine, toplum hayatında iffetin değer yitirmesine dolayısıyla toplumsal kargaşayı körükleyecek bir dizi eyleme sebebiyet vermektedir (Bilmen 1975: III/202). Zinanın hukukî boyutunun yanı sıra bir de toplumsal yönü bulunmaktadır. Namus kavramı içerisinde ilk akla gelen zina, bütün geleneksel toplumlarda olduğu gibi erken modern Osmanlı toplumunda da tepki görmekteydi (Maydaer 2002: 81). Kapıya katran sürme hadiseleri de zinanın işte bu yönüyle ve toplumsal tepkiyle ilintilidir. Aslında bu tepkiler hem bir suçu ihbar etmek hem de bir günaha engel olmak ya da suçun cezalandırılmasını sağlamak için dinî ve ahlaki bir tepki olduğu gibi, kanun önünde suçlu duruma düşmeme gibi birbirinden bağımsız, ancak birbirini bütünleyici kaygılar taşımaktaydı.

Yukarıda işaret edilen hassasiyete rağmen zinanın bir suç kapsamına sokularak resmî makamlara bildirilmesi, birtakım sorumlulukları da beraberinde getirmesi sebebiyle, oldukça zordu. Kanıtlanamayan bir zina iddiası, zinadan daha ağır cezası olan *kazif* suçuna dönüşmekteydi (Mutaf 2007: 576-578; Osmanağaoğlu 2008: 118). Ancak Allah'a karşı işlenen bu suça, şahit olan Müslümanlar müdahale etmekle mükelleftiler (Akman 2004: 113).²⁴ Zinaya şahitlik edenler ya da olduğuna dair şüphesi olanlar, resmî makamlara iletmek için dolaylı yollar denemişlerdir. Bunlardan en yaygını, şüpheli durumlarda mahkemenin de izniyle, baskın yoluyla "suçüstü" yapmaktı (Sak 2007a: 132-133, 142; Yılmaz 2012: 27; Küçük-Sak 2013: 26-27). Özellikle kanıtlamanın mümkün olmadığı durumlarda, mahalle ahalisinin beyanları doğrultusunda "şüpheliler" mahkeme kanalıyla mahalleden sürgün edilmekteydi (Sak 2007a: 192-193, 396). Bunların yanı sıra, baskın yapmak ya da mahkemeye gitmek gibi riskli, maliyetli ve külfetli bir süreç yerine, zina şüphesi olan evin kapısına katran sürmek de başka bir usuldü. Kapıya sürülen katran vasıtasıyla "sakıncalı yakınlaşmalar" kamusal alana duyurulmakla kalmayıp, aynı zamanda resmî makamları da göreve çağırırmaktaydı. Kapısına katran sürülen aile reisinin muhakkak suretle mahkemeye gitmesi ve bununla yüzleşmesi gerekmekteydi (Çetin 2014a: 143-144). Zina iması ya da iddiasında bulunulduğunda, bu töhmetten kurtulmak ve iftira sahibini cezasız bırakmamak adına iftira veya hakaret davası açıldığına dair örnekler mevcuttur. (Sak- Çetin 2014: 321).

Osmanlı ahali, ahlâk dışı davranışlarda bulunan veya kanuna karşı gelen kişileri, Osmanlı kanunnamelerinin onlara verdikleri yetki çerçevesinde, mahalle veya köylerinden çıkartabilmekteydi (Tok 2005: 162-163). Kanunnamelere göre, mahalleden ihraca konu olacak kişiler, yalnızca hırsızlar ve fuhuş yapan kadınlardır (Üçok 1947: 60). Zamanla bu çerçeve genişletilmiş, varlığı ile yaşadığı yerin -köy ya da mahalle- huzur ve birlikteliğine zarar veren hatta zarar verme ihtimali bulunanlar, ahalinin gerekçeli talepleri doğrultusunda yaşam alanlarından çıkartılmaya başlanılmıştır (Tok 2005: 165-169). Osmanlı kanunnamelerinden anlaşıldığına göre *mahalleden ihraç* mahallenin huzur ve güvenliğini tehdit eden unsurları yaşam alanından uzaklaştırma operasyonu olmakla birlikte, failerin toplumdan dışlanmalarına sebep olan hukuk ve ahlak dışı davranışlarından vazgeçmelerini de hedeflenmektedir. Buna rağmen ıslah olmazlarsa, şehirden sürgün edilmeleri gerekmektedir (Çetin 2014b: 51).

1645-1750 yılları arasında Konya Mahkemesi'nde görülen mahalleden ihraç davalarına dair verilere göre; mahalleden ihracı istenen kişilerin %64'ü cinsel ahlaksızlıkla itham edilmektedir. Söz konusu kişilere cinsel ahlaksızlıkla ilgili yöneltilen ithamlar, başka suçlamalar da olmakla

²⁴ XVI. yüzyılda yaşayan İbni Nüceym "bir kimse bir Müslümanı zina işlerken görürse öldürmesi helaldir" diyerek, zina yapanları, kadın erkek ayrımı yapmadan, öldürmeye cevaz vermiştir (Imber 2004: 262). Zina yalnızca Osmanlı toplumunun yanlış kabul ettiği ve tepki gösterdiği eylemlerden değildir. Nitekim XVIII. yüzyıl Avrupa'sında da bu tür faaliyetler, toplumsal değerlere bir tecavüz olarak algılanmakta ve tepki gösterilmektedir (Artan 1993: 100).

birlikte, *namahremden kaçınmamak, fuhuş yapmak, fahişe olmak, pezevenk olmak, oğlancılık* olmaktadır. Geri kalan %36'lık kısımda ise en çok tekrarlanan ithamlar *kendi halinde olmamak, küfürbaz olmak, elinden ve dilinden emin olamamak, hırsız olmak, dil-âzâr olmak, silahla dolaşmak, kefilsiz olmak, şirret olmak, müzik aleti çalmak, iftiracı olmak, namaz kılmamak* şeklindedir (Çetin 2014b: 63-70).

Osmanlı toplumunun tamamı, suça ve suçluya engel olma konusunda, bütünüyle, aynı düşünce ve seviyede değildir. Mahallenin huzurunu bozanların tümünün sosyal kontrol mekanizmasına takıldıkları, şikâyet edildikleri veya ceza aldıkları düşünülmemelidir (Abacı, N. 2005: 108). Hakkında sû-i hâl beyanında bulunulan veya mahalleden ihraç edilen kişiler hakkındaki gerekçelerin bile tutarlılığı yoktur. Herhangi bir mahalle ahalisi tarafından ihraç için sağlam bir gerekçe kabul edilen suçlama, diğer mahalle ahalisi tarafından ancak başka bir suç sebebiyle mahkemeye getirildiğinde, sû-i hâl beyanı için dillendiriliyordu. (KŞS 51 / 103; KŞS 49 / 27-1; KŞS 57 / 25-4; KŞS 52 / 192-2). Ancak toplumu meydana getiren kişilerin, kendilerine veya ailelerine, fiilen veya dolaylı olarak zararı dokunacak kişilerin yaşam bölgelerinde yer almalarına, hem teoride hem de pratikte, sıcak bakmadıkları söylenebilir. Nitekim Nişantaşı Mahallesi ahalisinin mahkeme huzurundaki beyanları da bu doğrultudadır. Mahalle sakinleri, mahalleden ihracını talep ettikleri Hüseyin'in olumsuz fiillerini sayarken, asıl vurguyu *kendisinden emin ol(a)madıklarına* yapmaktadırlar.²⁵

SONUÇ

Çalışma büyük ölçüde cinsel ahlak/ahlaksızlık ile ilgili davalar vasıtasıyla şekillenmiştir. Bu bir tercih olmaktan ziyade, zorunluluktur. Bireylerin suçlu ve mağdur olmalarına göre, toplumsal tepki ve destekler de bu türden davalar üzerinde yoğunlaşmaktadır. Cinsel ahlaksızlık, toplumun kutsallarına ve kodlarına saldırmak anlamına gelmekteydi. Gayrimeşru yakınlaşmalar, toplumsal huzurun tesisi ve devamı için oldukça riskliydi. Özellikle toplumsal düzeydeki tepkilerin büyük bir kısmı, içki içmek ve huzuru bozmak gibi fiillerle birlikte, genellikle cinsel ahlakla ilgiliydi.

Bu incelemeyle, daha önceki bazı çalışmalarda da ifade edildiği şekilde, erken modern dönem Osmanlı toplumundaki namus tanımının, toplum içindeki ahlak kurallarına uymak, toplumsal değerlere bağlı kalmak ile toplumsal saygınlığının kazanılması ve muhafazası gibi birtakım ölçütlerinin olduğu teyit edilmiştir. Osmanlı toplumunda kişilerin itibar ve saygınlıklarını korumaları, kendilerinin veya aile fertlerinin karakterleri ve toplumsal değerlere sadakatleriyle olduğu kadar, kendilerine ve korumaları altındaki aile bireylerine yöneltilen saldırıları bertaraf etmeleriyle mümkündür. Söz konusu kişilerin bu saldırıları görmezden gelmeleri, saygınlık ve itibarlarını ciddi anlamda zedelediği gibi kanun karşısında da kendilerini suçlu durumuna düşürmekteydi.

Konya örneğinde, Osmanlı toplumunda namus ve şerefine yönelik sözlü ve fiili saldırılara maruz kalan kişilerin, şiddet kullanarak intikam almak yerine, mahkemeden hak ve adalet aradıkları yönünde bir sonuç ortaya çıkmaktadır. Sonucun bu yönde şekillenmesinde, ana kaynak olarak mahkeme kayıtlarının kullanılmasının etkisi göz ardı edilmemelidir. Ancak karşılık vermek amacıyla küfür veya şiddete başvurmanın, haklıyken haksız ve suçlu duruma düşmeye yol açması da önemli bir etkidir ve dikkatlerden kaçmamalıdır. Bunun yanında şahsiyetlerine saldırılan kişilerin, komşuların ve kanunlarının desteğini almadan, saldırganların hakkından gelmeleri de oldukça zor gözükmektedir. Ancak *ana* ve *eş* gibi kutsallar üzerinden

²⁵ "...kendi halinde olmayıp şâribü'l-hamr ve dil-âzâr ve âlât-ı lâ'b u lev ile meşgûl bî-nâamaz olup ve menziline avrât ve oğlan getirip fisk ve fücûr... mezbûrdan cümlemiz emin olmadığımız ecilden mahallemizden ihrac" (KŞS 53 / 77-1).

zina lafzıyla yüzüne karşı küfredilmesi, eş ve çocuklarına tecavüze yeltenenleri suçüstü yakalamaları gibi öfke kontrolünün zor olduğu durumlarda, mahkeme kayıtlarında şiddet kullanıldığına dair ifadelere rastlanılmamaktadır. Belki de bunun temel sebebi, fiziksel tepkilerin mahkemeye intikal ettirilmemesi veya kayıt altına alınmamasıdır. Şahsiyete yönelik saldırıların nihayetinde mahkemeye taşındığı, tanıkların ifadeleri doğrultusunda da saldırganların mahkeme edildikleri söylenebilir. Bu çerçevede “namuslular” mahkeme huzurunda “namussuzlar” ile karşı karşıya geldiklerinde, mahalle ahali *toplumsal hafızanın taşıyıcısı* olarak, tarafların keyfiyetlerini tanımlamak, bu suretle de mahkemenin karar mekanizmasını harekete geçirmek için, davaya müdahil olmaktadır. Mahalle ahalisinin mahkemede hafıza aktarımı yapması, özellikle şahitlerin olmadığı davalarda etkisini göstermektedir. Bu sayede masum kişiler, onurlarını muhafaza edebilmekteydi. Kanunun namuslu insanlara, toplumun diğer kesiminden destek alabilmek hususunda tanıdığı haklar, suç işlemeyi alışkanlık haline getirenlerle mücadelenin etkili, sürdürülebilir ve kalıcı bir yolu gibi gözükmektedir. Namuslu insanların, namussuzlara karşı yürüttükleri mücadelelerinin başarıya ulaşması için, en azından mahkeme huzurunda şahitlik veya bilirkişilik yapmak adına, güç birliği oluşturdukları ve ortak tavır aldıkları söylenebilir.

SUMMARY

Duly understanding the cultural codes of the Ottoman society is only possible by discussing the actions and behavior towards the general principles, morals and laws, and the reactions that were developed against these actions. There were certain aspects that dictated the reputation and respectability of individuals within the society among the Ottomans. The character, life-style, conformity with the environment, attitude against assaults on a person's honor and reputation; his approach and conduct towards others were among the main criteria- that was also an indication of a person's reputability and respectability- determining whether or not he was an honorable person. If an individual complied with the social norms and was a trusted person he was coded as honorable in the minds of the society, while those who behave to the contrary were coded as dishonorable.

This study aims to understand and explain the early modern period Ottoman society's perception of honor based on court cases regarding blasphemy, abuse, slander, adultery, harassment, rape, forcible restraint, abduction, expulsion from a neighborhood and smearing tar on street doors that occurred in Konya, a city that has a deep rooted history and large in terms of population. This paper was based mainly on court cases concerning sexual ethics/immorality. I consider this as an obligation rather than preference. According to whether the individuals were the offenders or the victims, these kinds of cases focus more on social reaction and support. Sexual immorality meant violating the sanctity and codes of the society. Illicit relationships were a great threat in establishing and maintaining social peace. In particular, a majority of the reactions on a social scale involved acts such as consuming alcohol and disturbing the peace, and sexual morals.

As reflected in some previous studies, this study also confirms that there were certain criteria in the definition of honor in the early modern period Ottoman society such as complying with the moral codes within the society, remaining loyal to social values, acquiring and maintaining social prestige. People protected their reputation and honor within the Ottoman society not only with their own characters, the characters of their family members and loyalty to social values, but also by eliminating assaults targeting both themselves and family members that were under their guardianship. When individuals in question ignored such assaults, this not only seriously damaged their reputation and honor, but they were also

classified as offenders in the eye of law.

In the example of Konya, it appears that rather than retaliating by resorting to violence, those who were subjected to verbal and physical assaults in the Ottoman society targeting their honor and reputation sought their rights and justice by appealing to the courts. The influence of using court records as the main source while reaching this conclusion should be taken into consideration. However, the fact that resorting to blasphemy or violence in retaliation led to the individual being unjustly treated as an offender-although he was in the right- should also not be ignored. In addition, it appears somewhat difficult for the person subjected to an assault on his honor to gain advantage over the assaulter without the support of his neighbors and the law. Nevertheless, in court records there are no statements concerning someone resorting to violence in cases of abuse where it would be difficult for an individual to control his anger such as someone accusing his mother or wife of adultery, or catching someone in the act of attempted rape on his wife or daughter. In all likelihood, the main reason for this was that complaints regarding physical reactions of this kind were either not submitted to the courts or registered in court records. As a result, we can say that cases of abuse targeting a person's character were brought to court, and the offender stood trial in accordance with statements provided by witnesses. In this context, when the "honorable" came face to face with the "dishonorable" before the courts, the neighborhood community became involved in the case as *conveyers of collective memory*, in describing the reliability of the parties involved, and therefore setting the court's decision making mechanism into motion. The neighborhood community relating their accounts in court was effective particularly in cases where there were no eye witnesses. In this way, it was possible to protect the honor of innocent people. The rights entitled by law to ordinary honorable people appear to have been an effective, sustainable and permanent solution in dealing with those who were prone to committing crimes. At least we can say that to attain success in the campaign against dishonorable individuals, honorable people joined together and were in agreement in terms of testifying, or attesting to the character of the accused.

KAYNAKÇA**I-Konya Şer'iyye Sicilleri (KŞS)**

1, 7, 10, 11, 14, 19, 21, 25, 35, 37, 39, 42, 45, 46, 49, 51, 52, 53, 54, 55, 57.

II-Kitap, Makale ve Yayınlanmış Belgeler

- ABACI, Nurcan (2001), *Bursa Şehri'nde Osmanlı Hukuku'nun Uygulanması (17. Yüzyıl)*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- ABACI, Nurcan (2005), "Osmanlı Kentlerinde Sosyal Kontrol: Araçlar ve İşleyiş", *Şinasi Tekin'in Anısına Uygurlardan Osmanlıya*, İstanbul: Simurg Yayınları, 101-111.
- ABACI DÖRTOK, Zeynep (2006), "Bir Sorun Çözme Yöntemi Olarak Sulh: 18. Yüzyıl Bursa Kadı Sicillerinden Örnekler ve Düşündürdükleri", *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama*, (20): 105-115.
- ABACI DÖRTOK, Zeynep (2014), "Tarihyazımında Yapısal Unutkanlık: Menhus Bir Mesele Olarak Küfürbazlar ve Küfür", *Türklük Bilgisi Araştırmaları*, (41): 71-84.
- AÇA, Mehmet (2005), "Türk İnanış ve Düşünüş Sistemlerinde Meyve", *Prof. Dr. Fikret Türkmen Armağanı*, (ed. Gürer Gülsevin-Metin Arıkan), 11-22.
- AÇIK, Turan (2013), "Yeminin İki Yüzü: Vicdanı ve Toplumsal Kanaat Arasında Osmanlı Bireyi", *History Studies International Journal of History*, Prof. Dr. Halil İncalcık Armağanı, C. V (2): 1-19.
- AKGÜNDÜZ, Ahmet (1991), *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukukî Tahlilleri*, C. III, İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yayınları.
- AKMAN, Mehmet (2004), *Osmanlı Devleti'nde Ceza Yargılaması*, İstanbul: Eren Yayınları.
- AKÖZ, Alaaddin (2006), *Kanunî Devrine Ait 939-941 / 1532-1535 Tarihli Lârende (Karaman) Şer'iyye Sicili*, Konya: Tablet Kitabevi Yayınları.
- ALTINAY, Ahmet Refik (2000), *Onuncu Asr-ı Hicrîde İstanbul Hayatı*, (hızl. Abdullah Uysal), Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- ARTAN, Tülay (1993), "Mahremiyet: Mahrumiyetin Resmi", *Defter*, (20): 91-115.
- BAER, Marc David (2016), *Atmeydanı'nda Ölüm 17. Yüzyıl İstanbul'unda Toplumsal Cinsiyet, Hoşgörü ve İhtida*, (çev. Pınar Yanardağ), İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- BALAMİR, Raşan Bektaş-GELGEÇ BAKACAK, Ayça (2009), "Modernitenin Sosyal Kontrol Söyleminin Değişen Görünümleri", *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, C. XXVI (1): 33-48.
- BAYKARA, Tuncer (2002), "Konya", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. XXVI, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 182-187.
- BERKOWITZ, Eric (2013), *Seks ve Ceza Arzuyu Yargılamanın Dört Bin Yıllık Tarihi*, (çev. Orhan Düz), İstanbul: Kolektif Kitap Yayınları, 2. bs.
- BİLMEN, Ömer Nasuhi (1975), *Hukukî İslâmiyye ve İstilahatı Fıkhiyye Kamusu*, C. III, İstanbul: Bilmen Yayınevi Yayınları.
- BLOK, Anton (1981), "Rams and Billy-Goats: A Key to the Mediterranean Cade of Honour", *Man*, (16): 427-440.
- BOYAR, Ebru-FLEET, Kate (2014), *Osmanlı İstanbul'unun Toplumsal Tarihi*, (çev. Serpil Çağlayan), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- ÇAKIR, İbrahim Etem (2012), "XVI. Yüzyılda Ayntab'da Toplumsal Kontrol Aracı Olarak Mahalle Halkının Rolü", *Bilgi*, (62): 31-54.
- ÇETİN, Cemal, (2014a), "Anadolu'da Kapıya Katran Sürme Vak'aları: Konya Şer'iyye Sicilleri Işığında Hukukî, Kültürel ve Toplumsal Boyutları (1645-1750)", *Turkish Studies*, C. IX (1): 133-156.
- ÇETİN, Cemal, (2014b), "Osmanlı Toplumunda Mahalleden İhraç Kararları ve Tatbiki: Konya Örneği (1645-1750)", *Journal of History Studies*, (6): 43-70.
- ÇİFTÇİ, Cafer (2010), "Osmanlı Taşrasında Yeniçerilerin Varlığı ve Askerlik Dışı Faaliyetleri", *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama*, (27): 27-57.
- DEMİR, Alparslan (2012), "Konya Şer'iyye Sicillerinde Rıza Senedi Örnekleri (1659-1749)", *History Studies Prof. Dr. Enver Konukçu Armağanı*, C. IV, 31-46.
- DEVELLİOĞLU, Ferit (2001), *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları, 18. bs.

- DOĞAN, Mehmet (2013), *Doğan Büyük Türkçe Sözlük*, Ankara: Yazar Yayınları, 24. Bs.
- DÜZBAKAR, Ömer (2003), "Osmanlı Döneminde Mahalle ve İşlevleri", *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (5): 97-108.
- DÜZDAĞ, M. Ertuğrul (2012), *Kanunî Devri Şeyhülislâmı Ebussuud Efendi Fetvaları*, İstanbul: Kapı Yayınları.
- ERDOĞRU, M. Akif (2006), "Lefkoşa Şer'î Mahkeme Tutanaklarında Şetm (1580-1640)", VIIIth International Congress on the Economic and Social History of Turkey (June 18-21, 1998, Bursa)/Papers, (ed. Nurcan Abacı), Morrisville: Lulu Press, 139-145.
- ERKEK, Salih (2009), "17. Yüzyılda Mardin Kadı Mahkemesine Yansıyan Küfür Davaları", *ACTA TURCICA*, C. II (1): 52-60.
- ERTURHAN, Sabri (2001), "Kişisel Boyutlu Suçların Gizlenmesinin İslâm Ceza Hukuku Açısından Değerlendirilmesi", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. V (2): 259-291.
- FARGE, Arlette (2007), "Aileler Şeref ve Gizlilik", *Özel Hayatın Tarihi III (Rönesans'tan Aydınlanma'ya)*, (haz. Philippe Aries-Georges Duby), (çev. Devrim Çetinkasap), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 635-674.
- FAROQHI, Suraiya (2000), *Osmanlı'da Kentler ve Kentliler*, (çev. Neyyir Kalaycıoğlu), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 3. bs.
- GÜNEŞ YAĞCI, Zübeyde (2005), "Osmanlı Taşrasında Kadınlara Yönelik, Cinsel Suçlarda Adalet Arama Geleneği", *Kadın 2000*, C. VI (2): 51-81.
- HATTOX, Ralph S. (1984), *Kahve ve Kahvehaneler Bir Toplumsal İçeceğin Yakındoğu'da Kökenleri*, (çev. Nurettin Elhüseyni), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- HEYD, Uriel (1984), "Eski Osmanlı Ceza Hukukunda Kanun ve Şeriat", (terc. Selâhaddin Eroğlu), *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. XXVI, 633-652.
- IMBER, Colin (2004), *Şeriatın Kanuna Ebussuud ve Osmanlı'da İslami Hukuk*, (çev. Murteza Bedir), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- İÇLİ, Gönül (2011), *Sosyolojiye Giriş*, Ankara: Anı Yayınları.
- KAPLANOĞLU, Raif (2012), "Mahalle Hukukunda "Hüsn-i Hâl", "Sû-i Hâl" ve Mahalleden İhraç Kararları", *Bursa Araştırmaları Dergisi*, (36): 49-57.
- KARAGÖZ, Senem (2012), *1 No'lu Ayntab Şer'îyye Sicili Defteri Transkripsiyonu*, Muğla: Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- KARAGÖZ, Senem (2013), "Şer'îyye Sicillerinin Türk Dili ve Kültürü Açısından Kaynak Değeri", *Yeni Türkiye Dergisi* (Türkçe Özel Sayısı), (55): 452-460.
- KHOURY, Dina Rizk (2000), "Terlikler Kapıda mı, Kapalı Kapılar Ardında mı: Ev İçinde ve Kamusal Mekânda Musullu Kadınlar", *Modernleşmenin Eşiğinde Osmanlı Kadınları*, (ed. Madeline C. Zilfi), (çev. Necmiye Alpay), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 101-121.
- KIVRIM, İsmail (2011), "17. yüzyılda Osmanlı Toplumunda Boşanma Hadiseleri (Ayıntâb Örneği; Talâk, Muhâla'a ve Tefrik)", *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (10/1): 371-400.
- KOCAASLAN, Murat (2014), *IV. Mehmed Saltanatında Topkapı Sarayı Haremi İktidar, Sınırlar ve Mimari*, İstanbul: Kitap Yayınevi Yayınları.
- KONAN, Belkis (2011), "Osmanlı Hukukunda Tecavüz Suçu", *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama*, (29): 149-152.
- KUMRULAR, Özlem (2000), "İspanyol Altınçağ'ında Zina ve Normlardan Sapmalar", *Tarih ve Toplum*, (193): 5-12.
- KÜÇÜK, Fatih-SAK, İzzet (2013), *14 Numaralı Konya Şer'îyye Sicili (1080-1081 / 1669-1670): Transkripsiyon ve Dizin*. Konya: Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları.
- KÜÇÜKDAĞ, Yusuf (1989), *Lâle Devri'nde Konya*, Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: (Yayınlanmamış Doktora Tezi).
- MAYDAER, Saadet (2002), *Şer'îyye Sicillerine Göre Bursa'da Kadın (1575-1600)*, Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- MOHR, Melissa (2015), *Küfür Etmenin Kısa Tarihi*, (çev. Zeynep Dörtok Abacı), İstanbul: Aylak Kitap Yayınları.
- MUTAF, Abdulmecit (2007), "Osmanlı'da Zina ve Fuhuş Olaylarına Karşı Toplumsal Bir Tepki: Kاپıya Katran Sürmek ve Boynuz Asmak", *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e: Balıkesir*, (ed. Bülent

- Özdemir-Zübeyde Güneş Yağcı), 93-104.
- OSMANAĞAOĞLU, Cihan (2008), "Klasik Dönem Osmanlı Hukukunda Zina Suçu ve Cezası", *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, C. LXVI, 118.
- ÖZCAN, Tahsin (2001), "Osmanlı Mahallesi Sosyal Kontrol ve Kefalet Sistemi", *Marife*, 1, Konya, s. 129-151.
- PEIRCE, Leslie (2000), "Ekberiyet, Cinsellik ve Toplum Düzeni: Toplumsal Cinsiyetle İlgili Osmanlı Söz Dağarcığı", *Modernleşmenin Eşiğinde Osmanlı Kadımları*, (ed. Madeline C. Zilfi), (çev. Necmiye Alpay), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları: 161-187.
- PEIRCE, Leslie (2005), *Ahlak Oyunları 1540-1541 Osmanlı'da Ayntab Mahkemesi ve Toplumsal Cinsiyet*, (çev. Ülkün Tansel), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları).
- PEIRCE, Leslie (2012), "İnsan Kaçırmanın Namuslu ve Namussuz Halleri: Osmanlı Dünyasında Hükümdar, Eşkiyalar ve Kahramanlar", *Kebikeç*, (34): 41-60.
- SAK, İzzet (2003), *10 Numaralı Konya Şer'îye Sicili (1070-1071 / 1659-1661) (Transkripsiyon)*, Konya: Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınları.
- SAK, İzzet (2007a), *11 Numaralı Konya Şer'îye Sicili (1071-1072 / 1661-1662)*, Konya: Kömen Yayınları.
- SAK, İzzet (2007b), *47 Numaralı Konya Şer'îye Sicili (1128-1129 / 1716-1717)*, Konya: Tablet Yayınları.
- SAK, İzzet-ÇETİN, Cemal (2008), *45 Numaralı Konya Şer'îye Sicili (1126-1127 / 1714-1715)*, Konya: Selçuklu Belediyesi Kültür Yayınları.
- SAK, İzzet-ÇETİN, Cemal (2014), *Konya Kadı Sicili 50 (1138-1139 / 1726-1727)*, Konya: Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları.
- SAK, İzzet-SOLAK, İbrahim (2014), *53 Numaralı Konya Şer'îye Sicili (1148-1149 / 1736-1737)*, (*Transkripsiyon ve Dizin*), Konya: Selçuk Üniversitesi Basımevi Yayınları.
- SOLAK, İbrahim-SAK, İzzet (2014), *38 Numaralı Konya Şer'îye Sicili (1103-1104 / 1692-1693)*, Konya: Selçuk Üniversitesi Basımevi Yayınları.
- SONBOL, Amira (2000), "Osmanlı Mısır'ı ve Modern Mısır'da Tecavüz ve Hukuk", *Modernleşmenin Eşiğinde Osmanlı Kadımları*, (ed. Madeline C. Zilfi), (çev. Necmiye Alpay), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 204-221.
- ŞENEL, Mustafa (2012, Kış), "Bilinçaltına Dayalı Etnik Küfürler", *Karadeniz Araştırmaları*, (32): 137-154.
- TAYLOR, Shelley E. – vd. (2010), *Sosyal Psikoloji*, (çev. Ali Dönmez), Ankara: İmge Kitabevi.
- TEZCAN, Baki (2012), "Karanlığı Dağıtmak: Molla Ali'nin Yaşamı ve Eserleri Işığında 17. Yüzyıl Başlarında Osmanlı İmparatorluğu'nda "İrk" Siyaseti", *Osmanlı Dünyasında Kimlik ve Kimlik Oluşumu Norman Itzkowitz Armağanı*, (çev. Zeynep Nevin Yelçe), (der. Baki Tezcan-Karl K. Barbır), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 91-116.
- TOK, Özen (2005), "Kadı Sicilleri Işığında Osmanlı Şehrindeki Mahalleden İhraç Kararlarında Mahalle Ahalisinin Rolü (XVII. Ve XVIII. Yüzyıllarda Kayseri Örneği)", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (15): 155-173.
- ÜÇÖK, Coşkun (1947), "Osmanlı Kanunnamelerinde İslam Hukukuna Aykırı Hükümler III", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. IV (1-4): 48-73.
- WIESNER-HANKS, Merry E. (2014), *Erken Modern Dönemde Avrupa 1450-1789*, (çev. Hamit Çalışkan), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- YILMAZ, Fikret (2000, Kış), "XVI. Yüzyıl Osmanlı Toplumunda Mahremiyetin Sınırlarına Dair", *Toplum ve Bilim*, (83): 92-110.
- YILMAZ, Fikret (2012, Nisan), "Zina ve Fuhuş Arasında Kalanlar Fahişe, Subaşıya Karşı", *Toplumsal Tarih*, (220): 22-31.
- YÖRÜK, Doğan (2017, Güz), "XVI. Yüzyılda Konya Şehir Ekonomisi", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, C. XLII, 355.
- YAŞA, Fırat (2017), *Bahçesaray (1650-1675)*, Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: (Yayımlanmamış Doktora Tezi).
- YAŞA, Fırat (Haziran 2018), "Mahalle ve Konut Tipolojisi Açısından Bahçesaray", *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi (SEFAD)*, (39): 389-402.